

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Aneta Krejčová

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

„Historický vývoj Betléma v Hlinsku
a stručné dějiny města Hlinska“

Aneta Krejčová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Aneta KREJČOVÁ**
Osobní číslo: **H07447**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Historický vývoj Betléma v Hlinsku a stručné dějiny města Hlinska.**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude věnována historii města Hlinska a počátkům Betléma. V jednotlivých kapitolách práce se zpracovatelka zaměří na sídelní vývoj lokality podle základních písemných pramenů (JK, SK) a demografický vývoj lokality. Dále se bude věnovat zástavbě Betléma a tradiční lidové architektuře na Hlinecku, osudům lokality v 2. polovině 20. století, způsobům opravy, rekonstrukce jednotlivých staveb a dnešnímu fungování lokality.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

VAŘEKA, Josef- FROLEC, Václav. Lidová architektura: encyklopedie. Praha: Grada Publishing. 2007. ISBN 970-80-247-1204-8. ŠKABRADA, Jiří. Lidové stavby: architektura českého venkova. Praha. 2007. ISBN 80-7203-082-5. ŠTĚPÁN, Luděk-VAŘEKA, Josef. Klíč od domova: Lidové stavby Východních Čech. Hradec Králové. 1991. ISBN 80-7031-660-8. ŠTĚPÁN, Luděk. Chrudimsko: utváření venkovských sídel. Chrudim. 2001. ISBN 80-902257-6-4. DAVID, Petr. 555 památek lidové architektury. Praha. 2001. ISBN 80-7011-674-9. KŘIVANOVÁ, Magda-ŠTĚPÁN, Luděk. Lidové stavitelství východních Čech. Hradec Králové. 2001. ISBN 80-86472-03-3.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.
Ústav historických věd

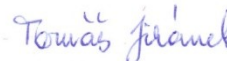
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 10. listopadu 2011

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc., nejen za vedení práce, ale i za zasvěcení do tématu lidového stavitelství na Betlému. Děkuji za jeho rady, připomínky k mé práci a za umožnění sepsat tuto bakalářskou práci.

Můj další dík patří PhDr. Iloně Vojancové, za její ochotu a poskytnutí základních materiálů.

A v poslední řadě bych chtěla poděkovat zaměstnancům SokA Chrudim, kteří mi umožnili studium v badatelně.

ANOTACE

Tato bakalářská práce je zaměřena především na historii lokality zvané „Betlém“. Pojednává nejen o samotném vzniku, ale věnuje se také zástavbě lokality a konstrukci jednotlivých objektů. Je zde zmíněn i demografický vývoj obyvatel od počátku 17. stol. do současnosti. Součástí práce je i dramatický vývoj lokality v druhé polovině 20. století. Nakonec je uvedena dnešní podoba lokality a její kulturní využití včetně seznamu konaných akcí. V úvodu práce je zmíněna i krátká historie města Hlinska.

KLÍČOVÁ SLOVA

Hlinsko, demografický vývoj obyvatelstva, dramatická situace ve 20. stol., zástavba.

TITLE

Historical development in Bethlehem Hlinsko and a brief history of town Hlinsko.

ANNOTATION

This thesis is mainly focused on the history of site called “Bethlehem”. It deals with origin of this site and also covers the development site and construction of individual objects. The demographic of the population from the beginning of 17th century until the present. One part of this thesis is also the dramatic development of this site. Finally, is given the present shape of the site and its cultural uses, including a list of events. In the beginning is mentioned a brief history of city Hlinsko

KEYWORDS

Hlinsko, population demographics, dramatic development, objects.

Obsah

I. Úvod.....	1
II. Hlinsko.....	4
II.1 Historie města	4
II.2 Demografický vývoj obyvatelstva na Hlinecku	9
III. Počátky a vznik Betléma v Hlinsku	11
IV. Zástavba Betléma a lidová architektura na Hlinecku.....	14
IV.1 Půdorysné členění domu	14
IV.2 Konstrukce domu	14
IV.3 Stropy	15
IV.4 Vytápění	15
IV.5 Dveře	16
IV.6 Okna a okenice	16
IV.7 Štíty	16
IV.8 Střešní krytina	17
V. Katalog objektů	18
V.1 Objekty Souboru lidových staveb Vysočina	20
V.2 Soukromé objekty v areálu památkové rezervace	35
V.3 Majetek města Hlinska	41
VI. Způsob života lidí na Betlémě	42
VII. Dramatický vývoj lokality v 2. polovině 20. století	49
VII.1 Záchrana objektů.....	53
VIII. Betlém - jeho podoba a využití dnes	56
IX. Betlém v kontextu SLS Vysočina	60
IX.1 Soubor lidových staveb Vysočina.....	60
IX.1.1 Veselý kopec	61
IX.1.2 Svobodné Hamry.....	62
IX.1.3 Možděnice	62
IX.1.4 Dřevíkov	62
IX.1.5 Všeradov.....	63
IX.1.6 Betlém	63
X. Závěr.....	64
XI. Seznam použitých pramenu a literatury.....	65
XII. Seznam příloh	69
XIII. Resumé	99

I. Úvod

V předkládané práci s názvem „Historický vývoj Betléma v Hlinsku a stručné dějiny města Hlinska“ se budu věnovat především historii čtvrti Betlém. Nezabývám se pouze samotnou historií čtvrti, ale i její součástí, jako je např. vývoj obyvatelstva či dnešní podoba. Časové vymezení práce (hovoříme-li o Betlému) je od osmnáctého století až po současnost.

Práci bych chtěla rozčlenit do několika kapitol. V úvodní kapitole budu popisovat historii samotného města Hlinska. Na téměř šesti stránkách budou popsány chronologicky události města od roku 1073, kdy je tento rok spojen s listinou krále Vratislava II., až do současnosti.

Následující kapitola bude věnovaná demografickému vývoji obyvatelstva na Hlinecku. Obsah bude nejprve zaměřen na strukturu obyvatel v uplynulých letech. Několik stran je věnováno průřezu celého života zdejších lidí, takřka od samého narození až po smrt.

V další, v pořadí třetí kapitole s názvem „Počátky a vznik Betléma v Hlinsku“ se budu zabývat počátkem osady, kterou založili hrnčíři. Po krátkém úvodu se v této kapitole hodlám zabírat i stručným vývojem lokality podle dostupných písemných pramenů (Stabilní katastr, mapy...).

Vlastním jádrem práce je samotná zástavba čtvrti. Kapitola bude členěna do několika menších podkapitol. Nejdříve bych chtěla popsat konstrukci domů a posléze zde budou popsány objekty, které tvoří tuto historickou čtvrť zvanou Betlém. Dále bych chtěla vyjasnit a popsat události vzniklé v 2. polovině dvacátého století, (viz. Kapitola věnovaná dramatickému vývoji lokality). Závěr práce bych chtěla věnovat dnešní podobě Betléma a jeho využití.

Toto mé téma není nikde uceleně zpracované. Existuje však několik málo sborníků, které se této problematice věnují. Jsou to spíše sborníky z konferencí či vydané brožury Souborem lidových staveb Vysočina. Z těchto sborníků budu čerpat především při zpracování kapitoly dramatického vývoje Betlému. Mezi nejdůležitější autory těchto sborníků patří PhDr. Ilona Vojancová,¹ prof. Ing. arch. Jiří Škabrada,² CSc., Magda Křivanová³ či Luděk Štěpán.

---

¹ VOJANCOVÁ, I. Betlém. *Hlinecko: Sborník příspěvků*; Hlinsko, 1993; s. 8–10.

VOJANCOVÁ, I. *Soubor lidových staveb Vysočina*. Pardubice : Gloriet, 2004. bez str. ISBN 8086644588.

² Hlinsko - Betlém: architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (J. Škabrada, Z. Rachnevová), 1985.

³ KŘIVANOVÁ, M, et al. *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko : Státní památkový ústav - Soubor lidových staveb Vysočina,, 2002. 49 s. ISBN 8090409709.

K demografickému vývoji a životu hlineckých lidí jsem použila především práce Karla Václava Adámka,⁴ a Ing. Janouška.⁵ Čerpala jsem i z tzv. pramenů hromadné povahy, což znamená Tereziánský katastr,⁶ stabilní katastr⁷ a další...

Již zmiňovaný autor Luděk Štěpán napsal mnoho knih o sídelním vývoji Chrudimska,⁸ z těchto děl budu taktéž čerpat v kapitole Počátky a vznik Betléma.

K samotné zástavbě lokality, konstrukci domu a jednotlivých objektech jsem využila díla prof. Ing. arch. Jiří Škabradý,⁹ Josefa Vařeky,¹⁰ a Václava Frolece.¹¹

Materiály k vývoji událostem v druhé polovině 20. století a Koordinačním výboru občanského fóra (dále jen KV OF) jsem vyhledávala v hlineckých periodikách¹² a fondu KV OF uloženém v Městském muzeu a galerii v Hlinsku.

K dějinám hlinecké historie jsem čerpala hlavně z archivních pramenů,¹³ které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Chrudim a ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

K nepostradatelným pramenům patřily městské kroniky.¹⁴ Originály jsou uloženy v archivu Chrudim. V archivu je uloženo celkem 5 kronik. První hlinecká kronika (pamětní kniha) se začala psát od roku 1836 až do roku 1938, druhá pamětní kniha je v rozmezí let 1939-1947 (291 stran), třetí již už pod názvem kronika 1948-1961 (290 stran), čtvrtá v rozmezí 1962-1986 (384 stran) a poslední pátá je v rozmezí let 1986 -1995 (390 stran).

---

⁴ ADÁMEK, Karel Václav. *Lid na Hlinecku*. Praha : Šimáček, 1900.

⁵ JANOUŠEK, Ing. *Struktura obyvatel v Hlinsku*. *Kontakt*. 1989.

⁶ Tereziánský katastr český, Sv. 1, Rustikál: Kraje A – CH. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1964.

Tereziánský katastr český, Sv. 3., Dominikál. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1970.

⁷ Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/>.

⁸ ŠTĚPÁN, L, et al. *Chrudimsko : utváření venkovských sídel*. Chrudim : 2001. 130 s. ISBN 80-902257-6-4.

ŠTĚPÁN, L. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku : metodická tiskovina*. Pardubice : Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1987.

⁹ ŠKABRADA, J; VODĚRA, S. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1975.

¹⁰ ŠTĚPÁN, L; VAŘEKA, J. *Klíč od domova : Lidové stavby východních Čech*. Hradec Králové : Kruh, 1991. 23 s. ISBN 8070316608.

¹¹ FLOREC, V; VAŘEKA, J. *Lidová architektura : Encyklopedie*. Praha : SNTL ; Bratislava : Alfa, 1983. 359 s.

¹² *Reportér OF Hlinsko : Svoboda-demokracie-humanismus*.

Budovatel : Orgán Chrudimského OV KSČ a ONV

Kontakt : časopis pracujících S.P. Elektro-Praga

¹³ SokA Chrudim: Archiv města Hlinsko 1443-1945. inv.č. 462.

SokA Chrudim: Městský Národní výbor 1945-1990. inv. č. 456.

¹⁴ Pamětní kniha města Hlinska 1836-1938

Pamětní kniha města Hlinska 1939-1947

Kronika města Hlinska 1948-1961

Kronika města Hlinska 1962-1986

Kronika města Hlinska 1986 -1995

Jejich kopie jsou k dispozici i v Městském muzeu a galerii v Hlinsku.

První dvě kroniky (pamětní knihy města Hlinska I. a II.) jsou uloženy ve fondu Archiv města Hlinska 1443-1945. A Kroniky III.-IV. jsou ve fondu Městský Národní výbor 1945-1990. Ve všech kronikách jsou popisovány nejdůležitější a významné události města i občanů. Všechny 5 částí obsahují údaje z dějin města, školství, průmyslu a další...

II. Hlinsko

Hlinsko leží na úpatí hor Českomoravské vrchoviny v povodí řeky Chrudimky, přímo na rozhraní Žďárských vrchů a Železných hor, v nadmořské výšce 582 metrů. Díky vyšší nadmořské výšce je příroda méně pestrá, než v nižších oblastech. Krajina byla výrazně ovlivněna zemědělstvím a těžbou nerostných surovin. Ty způsobily pestrou paletu střídajících se pastvin, polí či lesů. Klimatické podnebí je příznivé s rovnoměrným chodem ročních období. V dnešní době má město téměř jedenáct tisíc obyvatel.

Součástí města je Blatno, Čertovina, Chlum, Kouty a Srní¹⁵

II.1 Historie města

Za nejstarší zmínku o Hlinsku, je považována zpráva v panovnické listině z roku 1073.¹⁶ V ní český král Vratislav II. zakládá klášter v Opatovicích a daruje mu i některé četné vesnice, kde je mimo jiné zmínka i osadě Hlina u kostela.

„Glina quoque villam, quo dicitur ad ecclesiam, ob differentiam alterius ville eodem nomine dicte, et circuitionem silve juxta eandem villam usque ad fluvium Rochitena et usque ad silvam Vribete et Zdeslai.“

Překlad listiny: *„...také vesnice Hlína, jež je nazývaná u kostela, na rozdíl od druhé vesnice, týmž jménem také nazývané, a ohoz lesa blízko u těže vesnice až k řece Rochiteni a až k lesu Vrbarovu a Zdeslavovu.“¹⁷*

Tuto listinou zkoumal i Jaroslav Teplý. Ve své studii s názvem *„Také vesnice Hlina již se říká u kostela,...a ohoz lesa blízko těže vesnice až k řece Rokytné a až k lesu Vrbatovu a Zdeslavovu,“¹⁸* se snažil popsat podrobnější terén podle zmiňované stručné listiny. Docent Jaroslav Teplý porovnal listinu s dnešním terénem. A došel k poznatkům, že Glína v listině znamená dosud existující osadu Hlína a onou druhou vesnicí se stejným názvem Hlína, je nynější město Hlinsko. Dále poukazuje na to, že Hlinsko nepatřilo k osadám, které Vratislav II. svěřil klášteru v Opatovicích. Stejnou teorii sdílel i Antonín Profous ve svém díle: *Místní jména v Čechách*.

---

¹⁵ MLEZIVA, Š; KAREL, K. *Historický lexikon městysů a měst: vývoj postavení a funkce městských sídel v dějinách územněsprávního členění českých zemí od roku 1850 do současnosti*. Praha : Baset, 2006. s. 935. ISBN 8073400928.

¹⁶ Listina, která se vztahuje k roku 1073, je pravděpodobně falsum. Originální listina vznikla pravděpodobně až koncem dvanáctého století, (1160).

¹⁷ TEPLÝ, J. *Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. [část 2.]* Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. 6/2000. s. 127. Pardubice.

¹⁸ TEPLÝ, J. *Také vesnici Hlínou, již se říká u kostela, ... a ohoz lesa blízko těže vesnice až k řece Rokytné a až k lesu Vrbatovu a Zdeslavovu. Lesní trati a opevněná sídla na okraji zeměpanského hvozdu*. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. 9/2003. s. 347. Pardubice.

V díle cituje jednak studii Miroslava Ptáčka z roku 1911 uveřejněnou v ČČH. Právě on došel jako první k názoru, že onou druhou vesnicí je město Hlinsko. Ale také popisuje vývoj místního jména Hlinsko: 1073-Hlína, 1350-Hlynez, 1392-Hlynské, 1654-Hlinský, 1713-Hlinsko.¹⁹

O tomto se stále vede dlouholetý spor. Můžeme se však jen domnívat, že se jedná o osadu v místech dnešního města Hlinska.

Podle mapy F. X. Preitsche²⁰, připomíná půdorysem lesní lánovou ves. Usedlosti zde vznikly podél stávajícího potoka.

Kolem Hlinska postupně vznikaly další osady, které se později staly součástí města. Na úbočí kopce vznikla osada Vrhlíky, severně od města vznikla osada Strana, na levém toku řeky to byla osada Volšinky, na pravém břehu Zámostí. Okolo tvrze vznikla osada Rynk a nakonec mezi Vrtlíky, Stranou a Zámostí pomalu začala vznikat osada Betlém.

Domnívám se, že Hlinsko vzniklo na rozdíl od jiných vesnic v tomto kraji přirozeným spojováním jednotlivých osad v jeden celek.

Do konce třináctého století bylo Hlinsko samostatným statkem s vlastní tvrzí. Tato tvrz sloužila k výběru cla. Podle Klaudiánovy mapy z roku 1518 procházela Hlinskem důležitá obchodní cesta, která vedla z východních Čech až do hor na Moravu.

Hlinsko bylo roku 1385 povýšeno Václavem IV. na městys. Pravděpodobně na přímluvu Viléma z Pardubic a Staré.²¹

Ve stejném století vzniklo nové panství Rychmburk, to bylo považováno za největší šlechtickou dominantu východních Čech.²² Hlinsko se stalo jeho součástí. Mezi lety 1403 a 1439 patřilo Hlinsko Arnoštu Flaškovi z Pardubic, po jeho smrti se stal novým majitelem Jan Pardus z Vratkova a z Rychmburku. Z tohoto jeho období se dochovala nejstarší pergamenová listina, v níž potvrzuje Hlinsku kup Balkovského pole.²³ Po jeho smrti se majitelem stal jeho vnuk Vilém Pardu z Vratkova.

---

¹⁹ PROFOUS, A. *Místní jména v Čechách : Jejich vznik, původní význam a změny ; Díl I., A-H.*. Praha: Československé akademie věd, 1954. s. 637.

²⁰ F. X. Preitsche. Preitschova kolekce pozemkových map vznikla na objednávku rychmburského panství po roce 1730

²¹ KŘIVANOVÁ, M, et al. *Hlinsko: srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko: 2009, 2009. s 21. ISBN 9788025445938.

²² To dokládá soupis obcí z roku 1392.

²³ ŠRÁMEK, K. *Hlinsko v Čechách: Stručný nástin dějin města*. Hlinsko: Vlastivědné muzeum a galerie, 1968. s. 8.

Jako bezdětný musel odevzdat panství své matce Anežce, která ho roku 1500 svěřila svému druhému synovi Jindřichu z Valdštejna na Skalách. Kvůli odboji proti Ferdinandu I., do kterého byl zapojen i syn Jindřicha Vilém, bylo panství dáno do zástavy a následně prodáno Zdeňkovi Berkovi z Dubé.

Rod Berků držel toto panství až do roku 1718, kdy jej získal známý rod Kinských. V držení rodu Kinských zůstalo panství do roku 1823, kdy ho Filip Kinský prodal pánům z Thurn – Taxisů (ti panství vlastnili až do roku 1918).²⁴

13. února 1834 se Hlinsko zbavilo poddanské závislosti a stalo se městem. Prvním starostou se stal Václav Krupkář.²⁵ Díky odstranění poddanských poměrů v roce 1848 došlo ve městě ke zrušení patrimoniální správy.²⁶

Revoluční rok byl ve znamení shromažďování lidu na pomoc bojující Praze. Zřízena byla národní garda v čele s velitelem Antonínem Kabeláčem.

Po vzniku nových obecních řízení a práva volit si své zástupce patentem z roku 1849 se stal novým představitelem města Jan Voldán. Po roce 1865 se stalo město sídlem okresního zastupitelstva v čele se starostou Karlem Adámkem. Hlinsko získalo v roce 1888 výborného lékaře Dr. Čenka Ježdíka, který se stal novým starostou.²⁷

Velký vliv na rozvoj města měla první světová válka. Ta měla za následek úpadek městského života. Městská správa musela řešit nově vzniklé problémy, které se neustále stupňovaly. Do města přijeli úředníci z chrudimského hejtmantství a vyvěšovali vyhlášky, podle kterých museli rukovat všichni záložníci do 39 let. Hned první den narukovalo v Hlinsku přes 350 mužů. Zastavila se téměř všechna tovární výroba. Zásobovací problémy se dostavily rychle, začaly se vydávat potravinové lístky „chlebníky“. Nespokojené obyvatelstvo začalo veřejně projevovat nespokojenost formou několika demonstračních průvodů.²⁸ V téže roce byla založena charitativní organizace České srdce hlinecké, měla za úkol poskytnout pomoc těm nejchudším.

Roky utrpení a bídy skončily s příchodem telegramu od Národní rady v Praze, který informoval město o konci války a vzniku samostatného Československého státu.

---

²⁴ Hrabě Filip Kinský z Vchync a Tetova prodal 8. března 1823 celé panství Karlovi Alexandrovi z Thurnu a Taxisu.

²⁵ Roku 1836 dal podnět k založení první kroniky města Hlinska.

²⁶ ŠRÁMEK, Hlinsko, 1968, str. 28.

²⁷ KŘIVANOVÁ, Hlinsko, 2009, str. 23.

²⁸ Tyto projevy nespokojenosti brzo skončily vyhláškou vydanou chrudimským hejtmantstvím.

Vyhlášení státu mělo pro Hlinsko kulturní význam. Obyvatelé na paměť této významné události vysadili „lípu svobody“. Také byl postaven pomník padlých.²⁹

Bohužel město stále nemělo vyhráno. Kvůli poválečným poměrům nastalo zvyšování cen. Začala se také objevovat čím dál častěji infekční tuberkulóza. Tehdy starosta Ježdík přišel s myšlenkou založit Ligu proti TBC.³⁰

Návrh tehdy podpořil i samotný prezident republiky T. G. Masaryk.³¹ Postupem času a pomocí velkého úsilí hlineckých rodáků se město opět začalo vracet do starých kolejí. Průmysl se pomalu zotavoval ze stagnace během války a městu se opět vracela původní tvář. To však netrvalo dlouho, ve třicátých letech byl rozvoj města zastaven hospodářskou krizí. Ta způsobila špatný hospodářský a sociální stav. Situace se ještě více zhoršila kvůli politickým událostem v zahraničí.³²

V důsledku druhé světové války, přijelo do města několik stovek německých vojáků za účelem obsazení města a vylepení německo-české vyhlášky s červeným okrajem. Musely být odstraněny červené nápisy ze škol. Městský úřad vydal vyhlášku, aby se nekladl odpor německým vojákům. I přes válku kulturní život v Hlinsku neustal. Konala se výstava Českomoravská vysočina v obrazech, kde svá díla vystavovalo několik hlineckých sběratelů.

V roce 1942 bylo rozpuštěno obecní zastupitelstvo. Na správu města dohlížel komisař Štěpán Straka. Zrušena také byla městská policie, kterou nahradilo četnictvo. Vznikl zde i národní odboj v čele s Kopeckým, Rybičkou, Heindlem a Aubrechtem. Tato skupina měla za úkol připravovat plány postupu vzhledem k blížícímu se konci války. Byl ustanoven prozatímní Národní výbor. Výbor měl za úkol zorganizovat jednání na radnici. Schůze se zúčastnilo několik německých vojáků v čele s plukovníkem. Plukovník na jednání upozorňoval, že městem nadále bude projíždět několik vojenských jednotek a zároveň byl ochoten složit zbraně. Město bylo osvobozeno roku 1945. Po skončení války začalo město napravovat škody. Obnovila se řada zaniklých spolků. Roku 1950 byla zřízena matrika. Od roku 1865 do roku 1919 bylo Hlinsko okresním městem. Po roce 1919 se stalo součástí chrudimského okresu s výjimkou let 1949 až 1960, kdy bylo okresním městem, ve kterém se nacházel okresní soud a vojenská správa. Po územní reorganizaci v roce 1961 se Hlinsko stalo součástí chrudimského okresu.³³

---

²⁹ BENDA, J. V Hlinsku v roce 1918. *Kontakt : časopis pracujících S.P. Elektro-Praga*. 1990, 20, s. 3-4.

³⁰ Prvním předsedou ligy se stal František Malinský.

³¹ SokA Chrudim, Masarykova liga proti TBC 1919-192, kart, 231.

³² ŠRÁMEK, Hlinsko, 1968, str. 46-62.

³³ Tamtéž, str. 46-62.

Zřízeny byly pečovatelské služby, vznikl Komunální spolek služeb, který měl za úkol sdružovat hostince, holičství a další...³⁴

Zhroucení komunistického systému a nově nastolená demokracie ovlivnila vývoj Hlinska v mnoha odvětvích.

Město začalo mít průmyslový charakter. Zručnost některých řemeslníků a společná levná pracovní síla daly podnět ke vzniku tovární výroby. Domácí tkalcovství a následná tovární výroba se staly základem mnoha textilních firem s bohatým sortimentem. Firmy udávaly módní trendy a jejich výrobky byly rozváženy do celého světa. Jen pro připomínku jednalo se o firmy: firma Josefa Taussiga³⁵, mlékárna „Nestlé“, Elektrotechnická akciová společnost Esa. V roce 2008 se firma rozdělila na dvě společnosti ETA Hlinsko a Plastkov. Dodnes obě firmy dobře prosperují.

Jako ve většině měst, tak i v Hlinsku prodělávalo školství pomalý a obtížný vývoj. Špatný vliv na školy působící ve městě měla první a druhá světová válka. Mnozí učitelé museli nastoupit k výkonu vojenské služby. Klidný režim ve školách nastal až po roce 1946. Kolem roku 1968 fungovaly ve městě celkem čtyři školy (Smetanova, Blatno, K. V. Raise a Resslerova). Kromě školy v Blatně se v ostatních zmiňovaných školách dodnes učí. Přibyla k nim ještě Základní škola Ležáků, která byla postavena koncem roku 1984.³⁶

V Hlinsku působila řada předních českých umělců, malířů a výtvarníků. Právě atmosféra a jedinečnost okamžiků města okouzila mnohé malíře, kteří se ve svých dílech inspirovali městem. K nejznámějším umělcům patří Antonín Slavíček, František Kavan či Jiří Trnka. Při zasedání Osvětové besedy v roce 1959 dali malíři podnět ke každoročnímu pořádání výstav pod názvem „Výtvarné Hlinecko“. Tuto myšlenku podpořila i Národní galerie v Praze. Každoroční výstavy se ve městě pořádají v létě od roku 1960. Na první výstavě mohli návštěvníci obdivovat tvorbu Karla Lidického.³⁷

Kulturu netvořili pouze zástupci slavných jmen, nýbrž i místní obyvatelé, kteří dali vzniknout různým zajímavým spolkům (Muzeum okresu hlineckého, Sokol, sbor dobrovolných hasičů, Klub českých turistů).

---

³⁴ ŠRÁMEK, Hlinsko, 1968, str. 62-69.

³⁵ Zabývala se výrobou lněného plátna. Firma později zavedla i výrobu jutových koberců.

³⁶ Soka Chrudim. *fond Pamětní kniha 1836 - 1938*. kart 261, inv. č. 499.

³⁷ Tamtéž, str. 108.

Hlinsko je již delší čas považováno za velmi atraktivní a zajímavou oblast. Místním občanům i turistům nabízí širokou nabídku kulturních programů. Kromě již zmiňovaného Betléma a Veselého kopce Hlinsko nabízí pestrou škálu příležitostí k trávení volného času. V letních měsících je vyhledávaným cílem pěší turistika po vyznačených trasách či projížďky na kole v horských oblastech.

I příznivci golfu si přijdou v nedalekých Svobodných Hamrech na své. Každoročně se v místním pivovaru konají hudební koncerty pořádané pivovarem Rychtář. V Olšinkách jsou návštěvníkům k dispozici tenisové a volejbalové kurty.

Zimní období je rájem pro milovníky lyžování. Díky dobrým sněhovým podmínkám se zde vybudoval lyžařský areál, který je vždy téměř plný. V provozu jsou dvě tratě se třemi vleky. Pro děti je k dispozici zdarma cvičný svah s vlekem. Příznivci běžek si zde také přijdou na své, v Ratajích mají k dispozici několik běžeckých tratí. Pro ty, co neholdují aktivním zimním sportům, město nabízí krytý plavecký bazén s venkovním bazénem a pláží. Součástí bazénu je i příjemná sauna, solárium, fitness či squash

II.2 Demografický vývoj obyvatelstva na Hlinecku

Na závěr této kapitoly bych ráda v krátkosti zmínila strukturu obyvatel ve vybraných letech.

Po roce 1698: V roce 1698 bylo ve městě zapsáno celkem 937 osob. Z toho bylo 453 žen a 483 mužů. Počet hospodářů byl 84. Většina z nich se zabývala polním hospodářstvím. Kromě hospodaření byla v Hlinsku i rozmanitá řemesla, nejvíce zastoupeno bylo obuvnictví a kožešnictví. Kromě těchto dvou zmiňovaných řemesel se mládenci učili i mlynářství, pekařství, krejčovství, atd...³⁸

Po roce 1880: Podle sčítání lidu ke dni 31. 12. 1880 v Hlinsku bylo celkem 3199 obyvatel, z toho 1530 mužů a 1669 žen. Porovnáme-li tyto údaje s údaji z roku 1890, zjistíme, že počet obyvatel se za deset let zvýšil téměř jen o 9%. Poměr narození a úmrtí byl stejný.³⁹ Součástí sčítání lidu bylo i zjištění počtu domů. Údaje uvádějí v Hlinsku celkem 553 domů. Průměrně na jeden dům připadlo 6,3 osob.⁴⁰ V tomto roce byly náboženské poměry různorodé, bylo zde téměř 3360 osob katolického vyznání, 73 osob evangelického a 43 osob židovského vyznání. Co se týče národnosti, můžeme se domnívat, že se jednalo o ryze českou.

---

³⁸ ADÁMEK, Karel Václav. *Zprávy Musea okresu hlineckého II.*. Hlinsko : Museum okresu hlineckého, 1908. Obyvatelstvo Hlinska a okolí roku 1698, str. 70-79.

³⁹ Narození -112 osob. Úmrtí – 112 osob.

⁴⁰ Soka Chrudim, fond Sčítání lidu Hlinsko – 1864-1930, inv. č. 1006. kart.121.

Po roce 1921: Podle sčítání lidu v roce 1921 mělo Hlinsko celkem 5073 obyvatel. Z toho 2378 mužů a 2686 žen. Podle národnosti 5039 bylo obyvatel československého, 10 německého, 5 občanů jiné národnosti a 19 cizinců. Dle náboženského vyznání příslušelo k římskokatolické církvi 2177 obyvatel. K evangelické církvi patřilo 231 obyvatel, k československé 2018 a k izraelské 56. Zbytek občanů patřilo buď k jiné církvi nebo bylo bez vyznání. Domů bylo napočítáno celkem 699.⁴¹

Po roce 1986: V březnu roku 1986 bylo ve městě celkem 11 260 obyvatel, z toho 5538 mužů a 5722 žen. V manželském stavu žilo 5838 obyvatel, rozvedených 348 obyvatel a ovdovělých celkem 730 obyvatel. V celém městě žilo 168 dětí do jednoho roku a 171 lidí starších než 81 let. Nejstarší občance bylo 95 let.⁴²

V současné době má město přes 10 000 obyvatel.

---

⁴¹ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443-1945 - Sčítání lidu, organizační záležitosti sumáře 1864-1930. inv. č. 1006. kart. 121.

⁴² SokA Chrudim, fond Hlinsko :Městský Národní výbor 1945-1990 - Základní demografické údaje o Hlinsku, inv. č. 407, kart. 29.

III. Počátky a vznik Betléma v Hlinsku

Na úvod této práce je důležité si ujasnit, že pod pojmem hlinecký Betlém si nemůžeme představit vyřezávané dřevěné jesličky, které znázorňují Svatou rodinu a narození Ježíše. Jedná se o ojedinělou památkově hodnotnou rezervaci a zároveň nejrozsáhlejší muzeum lidových staveb v přírodě (in situ) v Pardubickém kraji.

Přestože historická stránka města Hlinska spadá již do středověku, samotná historie čtvrti Betlém⁴³ je podstatě mladší a souvisí s rozvojem řemesel a zrušením nevolnictví. Zrušení nevolnictví⁴⁴ a vydání Tolerančního patentu Josefem II. v roce 1781⁴⁵ způsobilo stěhování obyvatel z okolních vesnic do města. Proto narostla potřeba nových stavebních míst pro budoucí obyvatele. Pro tuto potřebu vyčlenila Rychmburská vrchnost prostor pro novou zástavbu na pravém břehu Chrudimky mezi náměstím a kostelem.⁴⁶ Vyčleněným prostorem byly původně pole a lány s obecními pastvinami, kde se pásal dobytek. Můžeme s jistotou tvrdit, že roubené domky zde vyrostly v krátkém čase a stavební ruch byl velmi čilý. Na Preitschově pozemkové mapě⁴⁷ Hlinska z roku 1731 jsou v prostoru Betléma zakresleny pouze dva domky.⁴⁸ Srovnáme-li tuto mapu s mapou stabilního katastru z roku 1839, zjistíme, že stejný prostor je zastavěn na nejvyšší možnou míru. Podle mapy stabilního katastru si můžeme povšimnout, že počet dřevěných budov převažuje nad zděnými. Počet zděných domků byl minimální – 5.⁴⁹

Rozvoj byl dokončen na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Zástavba byla tak hustá, že domky mezi sebou měly jen úzké uličky na projítí.⁵⁰ Výstavba některých objektů je doložena i zápisy v gruntovní knize města Hlinska z let 1748 – 1863.⁵¹

Betlém je typ osady, jehož stavby vyrostly ve středu vsi. Domy byly zpravidla menší a nikdy nedosahovaly velikosti původních domů vystavěných po obvodu vsi. Tvořily tak nepravidelné celky a útvary.

---

⁴³ Bývalé předměstí města Hlinska.

⁴⁴ 1. listopad 1781. Povoloval náboženskou svobodu pro nekatolická vyznání. Poddaní nepotřebovali souhlas vrchnosti, když se chtěli odstěhovat z panství, uzavírat sňatek, či dát své dítě vyučit řemeslu.

⁴⁵ Série nařízení, které upravovali problematiku tolerance pro různé země monarchie. Toleranční patent se stal první krokem k nastolení náboženské svobody. Povoloval tři nekatolická vyznání (luteránství, kalvinismus a pravoslaví).

⁴⁶ ŠTĚPÁN, L., et al. *Chrudimsko: utváření venkovských sídel*. Chrudim: 2001. s. 43-55. ISBN 80-902257-6-4.

⁴⁷ F. X. Preitsche. Preitschova kolekce pozemkových map vznikla na objednávku rychmburského panství po roce 1730.

⁴⁸ SOA Zámorsk. Hlinsko plán pozemků, F.Preitsch. č.mapy: 76

⁴⁹ Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/> (2011-01-2).

⁵⁰ VOJANCOVÁ, I. Betlém. *Hlinecko: Sborník příspěvků*; Hlinsko, 1993; str. 8–10.

⁵¹ Soka Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945 - Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863 kart 15.

Samotný sídelní původ Betléma je pravděpodobně starší, než většina domů. Osídlení východně od kostela má vesnický zemědělský charakter, zatímco půdorysná podoba na levém břehu svědčí o lokačním, středověkém původu.⁵²

Hlavním materiálem na výstavbu domu se stalo především dřevo. Materiál byl ve zdejším kraji snadno dostupný a velmi rychle opracovatelný. Vyzděný byl jen prostor černé kuchyně.

Prvními obyvateli se stali drobní řemeslníci - převážně hrnčíři, kteří dokonce proslavili město Hlinsko svými výrobky. Hrnčíři se tu užívali díky bohatým ložiskům jílové hlíny, která se nacházela ve čtvrti zvané Zámostí. Stávaly zde vnitřní a venkovské hrnčířské pecníky, bohužel se zachovala jen jediná vnitřní pec v čp. 178.

Po zániku hrnčířství, které bylo způsobeno vyčerpáním ložisek hlíny, se lidé začali věnovat výrobě a zpracování lněného vlákna. Tkalcovství však nebylo jedinou obživou.⁵³ Vyskytovala se zde řemesla, jako bylo krejčovství, ševcovství, bednářství, kožešnictví a další. Od 20. století zde žily rodiny prvních továrních dělníků.

Kromě řemeslníků na Betlému bydleli i zemědělci; proto k domkům často přibývaly různé hospodářské přístavky, kůlny nebo chlívký. Z důvodů sociálních a hospodářských změn se začaly přezdívat komorové části, šindelové střechy se začaly polepovat lepenkou, kterou později nahradil eternit. Od počátku devatenáctého století začaly do Betléma pronikat i zděné domky. Některé prostory domku sloužily k vyučování, než byla v Hlinsku postavena škola.⁵⁴

Betlém nebyl jen místem roubených domků, kde drobní řemeslníci žili, ale také zde vznikly obchody s plátnem nebo dřevěným zbožím. Někteří řemeslníci měli dílny přímo pod střechou svého domku. S rozvojem textilní výroby se stal Betlém domovem i továrních dělníků. Pod jednou střechou měly útočiště v průměru dvě rodiny, což znamenalo až devět lidí na jeden dům.

Kulturní život zde byl velmi pestrý a bohatý. Výrazně ovlivňoval kulturní život v celém městě. Tradiční zvyky a obyčeje zde přetrvávaly až do poloviny dvacátého století.

Betlém se stal rájem všech lidí jak malých, tak dospělých. Bohužel nebyl jen místem, kde si děti hrály, dospělí besedovali a klábosili o svých životech o tom, co právě prožívají. I zde se lidé trápili a prožívali bolesti, které jim nadělil sám život.

Byl takřka ohraničen čtyřmi body, které představovaly pomyslné stěny. Na jedné straně byl lemován řekou Chrudimkou, která zde protékala, na druhé straně byl ohraničen

---

⁵²Hlinsko - Betlém: architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (J. Škabrada, Z. Rachnevoová), 1985.

⁵³Hrnčířství v Hlinsku zaniklo kolem roku 1870.

⁵⁴KŘIVANOVÁ, M., et al. *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko: Státní památkový ústav - Soubor lidových staveb Vysočina, 2002. str 49. ISBN 8090409709.

potokem, se zvláštním názvem Drachtínka. Zbýlymi pomyslnými body, které ohraničovaly v té době Betlém, se staly domky, které vyrostly proti zdejší spořitelně a mostu přes Drachtínku.

Vývoj společnosti od konce 60. let zapříčinil to, že se lidé začali stěhovat do modernějších bytů a domků. A tak opuštěné domky pomalu chátraly. Celková atmosféra posmutněla a život, který tu doposud byl, téměř utichl. Řada domů kvůli svému stavu byla zbourána. Obrat nastal až v roce 1987 (viz kapitola: Dramatický vývoj Betléma).

IV. Zástavba Betléma a lidová architektura na Hlinecku

Lidové stavitelství je jakýsi tradiční souhrn projevů. Je úzce spojeno s kulturními tradicemi a přírodním prostředím, v němž vzniká. Charakteristickým rysem je použití místního materiálu a výstavba v duchu tradice vycházející z představ majitele. Ve východních Čechách převládal roubený typ domu utvářený do několika regionálních podob (na Hlinecku převažuje typ Českomoravského pomezí).⁵⁵

Na úvod je dobré v krátkosti zmínit obecnou charakteristiku lidového stavitelství a popis jednotlivých částí domu.

IV.1 Půdorysné členění domu

V níže položených oblastech Východočeského kraje je charakteristická trojdílná komorová dispozice přízemního domu.⁵⁶ Tvar střechy se obvykle udával podle tvaru a typu krovu. Tvar ve východních Čechách byl sedlový. Prostor domu byl rozdělen na světnici, síň, komoru a u některých stavení byl i chlév. Součástí domu byly někde i bedněné dřevěné kryty, které měly za úkol chránit vstup do síně.⁵⁷ Půdorysné členění domu bylo ovlivňováno obdobím stavby a sociálním zázemím majitele domu. Pro uspořádání jsou též podstatné obytné části a části pro chov dobytka.

IV.2 Konstrukce domu

Zástavba bývalého předměstí Hlinska je tvořena přízemními objekty, roubené a později v některých případech i zděné konstrukce. Zdivo se nejčastěji využívalo na přezdívaní dřevěných objektů. Stěny domů byly stavěny především technikou roubení. Tato technika spočívala v kladení vodorovných trámů, buď byly přitesávány pouze ve spojích, nebo na svislých plochách po celé jejich délce.

V rozích se trámy spojovaly obvykle na rybinu.⁵⁸ Byly spojovány v rozích tesařskou vazbou. Spáry se vyplňovaly suchým mechem či pazdeřím, poté se přes to natáhla hliněná mazanina.⁵⁹

---

⁵⁵ KRÍVANOVÁ, M; ŠTĚPÁN, L. *Lidové stavitelství východních Čech*. 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2001. s. 5. ISBN 8086472043.

⁵⁶ ŠKABRADA, J; VODĚRA, S. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1975. str 24.

⁵⁷ ŠTĚPÁN, L. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku: metodická tiskovina*. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1987. str. 14-19.

⁵⁸ Spojení dvou trámů v jedné rovině pomocí rybinového plátu zapuštěného do vybrané plochy druhého trámu.

⁵⁹ ŠKABRADA, J. *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Praha: Argo, 1999. str. 80. ISBN 8072030825.

Proti vypadávání se vymazávky zatloukaly do spár dřevěné floky. Floky byly ve vzniklé spáře rozepřeny pro lepší chycení. Až pak se teprve zdi bílily a tónovaly.⁶⁰

S nástupem devatenáctého století se celé roubené stěny natíraly vápenným nátěrem. Pevnosti a stability stavitelé docilovali pomocí přesahu trámů na nárožích. U roubených stodol se trámy tak přesně a důkladně nepracovávaly a ložná správa zůstávala bez výplně. Právě jejich netěsnost umožňovala dokonalé provětrávání skladovacích prostor. U zděných domků se používaly nepálené cihly, kterým se říkalo vepřovice.⁶¹ Ty se zhotovovaly pomocí dřevěné formy. Základem byla dobře nakopaná hlína, mísená se slámou a plevami. Vlhčená zpracovaná hmota se plnila do připravených forem. Pak se vepřovice sušily na slunci a stavěly se do pyramid, a ty byly před deštěm chráněny slámou.⁶²

Podlahy v interiéru byly většinou z dusané hlíny, provázané řezanou slámou. Tato podlaha se v některých objektech dochovala až do poloviny dvacátého století.

IV.3 Stropy

Konstrukce stropu v obytné místnosti souvisela především s vývojem topeniště. Pokud byl otevřený oheň přímo v místnosti, bylo nutno kouř odvádět pomocí otvoru umístěným přímo nad ním. Nejstarší formou zastropení byly stropy povalové.⁶³ Tyto stropy byly nahrazeny trámovými. Postup spočíval v kladení ve větších vzdálenostech od sebe opracované trámy. V sedmnáctém století byly povalové záklopy nahrazeny záklopy z překládaných desek. Tento typ stropu se uplatňoval v období osmnáctého století.⁶⁴

Většina objektů na Betlémě měla v plném rozsahu trámové zákloповé stropy.⁶⁵ Základem tohoto stropu jsou stropní trámy nesoucí desky z prken. Prostor nad záklopem byl vyplněn hliněnou mazaninou.⁶⁶

IV.4 Vytápění

Po třicetileté válce se začal uplatňovat nepřímý způsob vytápění obytné místnosti ze sousední pece popř. černé kuchyně. Černá kuchyně byl prostor v síních s ohništěm, popř. jiným otopným zařízením s otevřeným komínem. Nejčastěji se používaly pece. Umísťovaly se spolu s chlebovou pecí do rohu síně.

---

⁶⁰ ŠTĚPÁN, L.; VAŘEKA, J. *Klíč od domova: Lidové stavby východních Čech*. Hradec Králové: Kruh, 1991. str. 44. ISBN 8070316608.

⁶¹ Název odvozen od vepřových štětín, které se do cihel přidávaly.

⁶² ŠTĚPÁN, Hradec Králové, 1991, str. 23.

⁶³ Zhotovený z oloupaných, vedle sebe kladených povalů.

⁶⁴ ŠTĚPÁN, Hradec Králové, 1991, str. 115.

⁶⁵ Varianta trámového stropu s překládaným deskovým záklopem.

⁶⁶ ŠTĚPÁN, Hradec Králové, 1991, str. 118.

V některých objektech byly součástí pece tzv. kamnovce⁶⁷ (objekt č.p. 159). Fragменты černých kuchyní se dochovaly v objektech č.p. 134 a 158.

Objekty na Betlémě měly zděné komíny, ty se začaly v hojně míře objevovat kolem roku 1790. Souviselo to se vznikem obecné hlinecké cihelny.⁶⁸

IV.5 Dveře

Nejstarší dveře byly svlakové s prostými zámky a zavíráním na klapku. Byly tvořeny sraženými fošami. Ty jsou připevněny k výztuži z dřevěných trámů pomocí kolíků ze dřeva. Od druhé pol. devatenáctého století se začaly používat rámové dveře. Ty se skládají z nosné kostry s deskovou výplní.

IV.6 Okna a okenice

Okna dávají každému objektu specifický výraz. Plní nejen funkci osvětlení a větrání, ale jsou i významným a estetickým prvkem. Okna v šestnáctém století se zasklívala kulatými terčíky, ty se k sobě spojovaly olovem. V průběhu sedmnáctého století se k zasklívání začaly používat šestihrany. K ztužování terčíku se používaly tenké kované nosníky, které se přitloukaly k vnitřní straně okenního rámu. Zasklená plocha se k nim přidělávala drátkem, zapojeným do olověného spoje mezi skly. V osmnáctém století přešel šestihrankový způsob zasklívání na obdélníkový.

Teprve od této doby se okenní křídla začala členit dřevěnými příčlemi. Okraje zasklení se zasunuly do drážky v rámu. Některá okna byla opatřována i okenicemi, které byly usazeny na kované závěsy. S rozvojem technologické výroby se stále okenní tabulky zvětšovaly a již se osazovaly do rámu pomocí tmelu.⁶⁹

IV.7 Štítů

Důležitým prvkem domu, který je vnímán, jako tvář celého stavení byl štít. Nejčastěji se zde uplatňoval bedněný štít. Byla to zpravidla trojúhelníková stěna, která uzavírala půdní prostor. Postupem času dostával i bohaté zdobené prvky.⁷⁰ Nejvíce zdobenou částí se stala – lomenice. Lomenice bývala považována za nejkrásnější část roubeného domku. Jsou zdobeny několika prvky. Důležité je ozdobné kladení štítových prken s vyřezávaným koncem a malovaným okřídlem (používají se motivy slunce).

---

⁶⁷ Nádržka na vodu a kachlových kamen.

⁶⁸ Souviselo to se vznikem Požárního řádu z roku 1782.

⁶⁹ ŠKABRADA, J. *Lidové stavby: architektura českého venkova*. Praha: Argo, 1999. 114 s. ISBN 8072030825.

⁷⁰ ŠTĚPÁN, Hradec Králové, 1991, str. 65.

Součástí jsou i zdobená záklopová prkna s nápisy a letopočty. Nápisy na bílém podkladu se psaly červenou, černou nebo zelenou barvou. Často byly zdobeny květinovými vzory nebo zelenými větvíčkami.

Psával je většinou tesařský mistr nebo samotný stavitel. Datování se psalo pomocí arabských číslic.⁷¹ Vrchol štítu je osazen makovičkou.⁷² Na Hlinecku v osmnáctém století bývaly makovičky převážně hliněné s lesklou glazurou. Později byly nahrazeny dřevěnými, popřípadě plechovými.⁷³

IV.8 Střešní krytina

Základní střešní krytinou se stal šindel. Šindel se vyráběl z kvalitního dobře štípaného dřeva s nejmenším počtem suků. Těmto požadavkům nejvíce vyhovovala spodní část rovně rostlého smrkového dřeva. Štípaný šindel je trvanlivější než šindel řezaný (štěp jde po třísce a méně saje vodu).

Naštípaný šindel se dále opracoval na obřeznici⁷⁴ do tvaru úzké destičky asi 15mm silné, délka se udávala podle skladby střechy. Jednoduchá šindelová krytina bohužel nezaručovala vodotěsnost a tak byla používána metoda dvojitého přeložení jednotlivých šindelů. Ve dvacátém století, začal nahrazovat šindel eternit.

---

⁷¹ ŠTĚPÁN, L. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku: metodická tiskovina*. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1987. str. 28.

⁷² Kovová či dekorativně vyřezávaná nebo soustružovaná, upevňovala se ve vrcholu štítu nad kabřincem.

⁷³ plechové makovičky se nazývaly také korouhvičkami nebo vrzátky.

⁷⁴ Též zvaný dědek. Kolářský nástroj, na kterém se sedělo obkročmo. Špalek se upevnil do hlavice pomalu se s ním sjíždělo pořezem, až dřevo odletovalo ve šlupkách.

V. Katalog objektů

Klíčovým bodem této práce je katalog objektů na Betlémě. Cílem této kapitoly je představit základní přehled o jednotlivých stavbách lokality Betlém, především objekty, které jsou příčinou památkové ochrany tohoto souboru. U dochovaných objektů byl v roce 1958 proveden standardní stavebně historický průzkum, který zpracoval prof. Ing. arch. Jiří Škabrada CSc.⁷⁵ Tato studie se dá považovat za první ucelenou publikaci hlineckého Betléma.

Katalog je rozdělen do tří celků. V prvním jsou popsány objekty náležející souboru lidových staveb Vysočina. Ve druhém jsou zahrnuty památkové hodnotné soukromé domy a poslední celek je věnován objektu, který je majetkem města.

Při koncepci hesel u jednotlivých objektů, jsem se snažila postupovat stejným způsobem. V záhlaví každého popisovaného čísla je uvedeno místo, kde se domek nachází popř., s jakými domky sousedí. Do této úvodní části patří popis objektu podle mapy stabilního katastru z roku 1839.⁷⁶ Určovala jsem, zda objekt v této době existoval, a jak je na mapě vyobrazen barevně (červeně, či žlutě).⁷⁷

Ve druhém odstavci, jsou shrnuty údaje o vzniku objektu. Čerpala jsem z písemných pramenů různého druhu (památkové hodnocení, fond Archívu města Hlinska, Gruntovní kniha...). Nejčastějším zdrojem se staly i zachovalé nápisy s datováním na záklopovém prkně. Posléze je zmíněn souhrn informací o držitelích jednotlivých objektů, což bylo možné zjistit hned z několika zdrojů. Prvním zdrojem se stala Gruntovní kniha VIII. 1748-1863, kde jsou uváděny zápisy o stavbách, majitelích či kupních smlouvách.⁷⁸ Druhým neméně důležitým zdrojem byl výsledný průzkum jednotlivých žijících rodin v jednotlivých objektech, zpracovaný odborníky SLS Vysočina.⁷⁹

Třetí část katalogového hesla se týká stavební charakteristiky dochované stavby a celkového pohledu na jejich stáří a vývoj. Zahrnuje stavební charakteristiku, ale i fyzický popis jednotlivých objektů před záchrannými pracemi. Posléze je popsána samotná rekonstrukce. Důležitou materiální složkou pro tuto část se staly poznatky pracovníků

---

⁷⁵ Hlinsko - Betlém: architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (J. Škabrada, Z. Rachnevoová), 1985.

⁷⁶ Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/> (2011-01-2).

⁷⁷ Základem pro tento přehled je pochopitelně fond map stabilního katastru, jehož zpracování proběhlo roku 1839

⁷⁸ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

⁷⁹ *Program společenského využití městského souboru lidových staveb Betlém v Hlinsku*. 1. vydání. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1989.

památkové péče v Pardubicích, kteří nashromáždili základní evidenci a posudky konkrétních objektů.

V předposlední části jsou zmíněny jednotlivé úpravy, či celková rekonstrukce objektů Souboru lidových staveb Vysočina. Hlavním zpracovatelem návrhů na následnou rekonstrukci se stal SURPMO. Tyto materiály jsou k dispozici NPU Pardubice.⁸⁰ Zápatí popisu je věnováno současnému stavu a dnešnímu využití jednotlivých objektů.

Součástí je i rok a rejstříkové číslo, pod kterým byl objekt zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky. Informace jsou umístěny v archívu Národního památkového ústavu v Pardubicích.⁸¹

Chráněná památková rezervace zahrnuje více jak 17 objektů, z nichž 13 je majetkem Souboru lidových staveb Vysočina (viz. Přílohy). Objekt čp. 165(141)-Kupecký krám je majetkem města Hlinska, a zbylé objekty vlastní soukromé osoby. Nedílnou součástí katalogu je i obrazová dokumentace jednotlivých objektů, (viz. přílohy.).

Výsledná struktura katalogového hesla je tudíž následující:

- a) Situace a záznam v mapě stabilního katastru
- b) Dějiny stavby podle písemných pramenů
- c) Charakteristika stavby
- d) Novodobé úpravy

Takto jsou popsány jen objekty ve vlastnictví SLS Vysočina. U soukromého objektu jsou údaje redukovány pro nedostatek materiálů.

---

⁸⁰ Hlinsko Betlém – studie úprav, investor KSSPPOP Pardubice, zpracovatel SURPMO

⁸¹ Národní památkový ústav, Betlém – Vyrozumění zápisu do Ústředního seznamu kulturních památek ČR.

V.1 Objekty Souboru lidových staveb Vysočina

Domek čp. 62

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č 414. Je kolmo napojen na domek čp. 61. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutě. Jedná se o relativně drobnou stavbu se vstupní stranou, obrácenou k severní straně.
- b) Podle Gruntovní knihy z let 1748 – 1863 byl postaven v roce 1777 Františkem Vtípilem. Dalším majitelem se stal tkadlec Josef Plíšek s manželkou Marií Dřevíkovskou a rodinou (pět dětí). Roku 1898 koupil domek tkadlec Červenka, který pracoval jako tkadlec v místní hlinecké továrně.⁸² Dům byl obýván až do 60. let 20. století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina tkalce (4 děti)

1857: rodina kramáře (4 děti)

1903: rodina tkalce (1 děti)

1907: rodina továrního tkalce (3 děti)

1920: rodina továrního tkalce (2 děti) - zřízena domácí pletárna svetrů.

- c) Objekt má obdélný půdorys s tradičním trojdílným dispozičním řešením. Hlavní světnice je převážně roubená, zděná byla jen jižní a západní stěna v místě otopného vybavení. Jeho zadní světnice byla zcela zděná (cihlová). Prostory uvnitř mají trámové záklopové stropy. Po architektonické stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem rušivých prvků (bedněné zápraží).
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl dlouhodobě opuštěný a uzavřený. Rekonstrukce byla zahájena na jaře roku 1992. Samotný návrh rekonstrukce vycházel ze záměru respektovat v dobrém stavu dochovaný objekt. Zaměřoval se hlavně na zlepšení a stabilizaci technického stavu. Objekt prodělal částečnou rekonstrukci roubení, výměnu střešní krytiny a krovu.

Současný stav objektu: Expozice je datována do přelomu 19. a 20. století. V komoře je umístěna ševcovská dílna, připomínající rozšířené řemeslo té doby.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 46888/6-5490).

---

⁸² Výpověď Bedřišky Červenkové, bytem Hlinsko čp. 62.

Domek čp. 134 ⁸³

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 421. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutě. Podle tohoto mapového záznamu leží mezi domky čp. 561 a 62. Jedná se o větší stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.
- b) Byl postaven v druhé polovině osmnáctého století. Na záklopovém prkně je nově zhotovený nápis:

„Žehnej toho domu Pán Bůh. Stavěli jsme newědouce tomu. Kdo w něm bude přebýwati, ráč mu Pán Bůh štěstí a zdrawí dáti. Tento domek obnowen skrze tesařské umění. B Wita, J. Wolfa a J. Rücfera.. L.P. 1991.“

Majitelé domku zde provázeli řeznickou činnost. Dům byl obýván až do 80. let 20. století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina krejčího (5 dětí)

1857: vdova po tkalci (2 děti)

rodina řezníka (6 dětí) - zřízena živnost

rodina uhlářského tovaryše (1 dítě)

1895: rodina krejčího (2 děti)

rodina řezníka (2 děti)

1901: rodina krejčího (bezdětná)

- c) Rozsáhlé roubené stavení se sedlovou střechou. Dispozice je trojdílná s velkou světnicí a síní, na kterou navazuje klenutá černá kuchyně. Jako jeden z mála objektů je krytý šindelem. Podlaha je dřevěná. Po architektonické stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem rušivých prvků (větší okna).
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl špatný, měl probořenou střechu a zatékalo do něj. Objekt byl dlouhodobě opuštěný a uzavřený. Musel prodělat celkovou rekonstrukci, která byla zahájena na jaře roku 1990. Stav některých trámů byl kritický. Dům byl rozebrán a zvýšen do původního stavu a následně asanován. Rozebráno muselo být i komínové těleso. Nakonec byla provedena spodní izolace světnice a výměna podlahy.⁸⁴ Poslední opravné práce pod vedením tesařů pana Bedřicha Víta a Jiřího Volfa se uskutečnily v roce 1992.⁸⁵

⁸³ Nově očíslován, dříve číslo 64.

⁸⁴ VOJANCOVÁ, I. : *Zpráva o postupu záchrany objektu č.p. 64 ve čtvrti Betlém, Hlinsko*. 1981

⁸⁵ KŘIVANOVÁ, M, et al. *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko : Státní památkový ústav - Soubor lidových staveb Vysočina,, 2002. str. 51.

Současný stav objektu: Domek je využíván jako prodejna s voňavými bylinkami a drobnými stylovými doplňky do bytů. Z památkářského hlediska se po úpravě jedná o méně významný objekt.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 18768/6-5491).

Domek čp. 158

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 403, mezi domky čp. 159 a 157. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Podle tohoto mapového záznamu, je součástí objektu i větší zahrada, což v této lokalitě není až tak typické. Jedná se o větší stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.
- b) Byl postaven v polovině osmnáctého století. Podle Gruntovní knihy z let 1748 – 1863, prvním doloženým majitelem byl Jan Bohuslav. Ten domek prodal v roce 1791 bratrovi Josefovi.⁸⁶ Na počátku devatenáctého století se v domku vystřídaly dvě rodiny. Nejprve to byl tkadlec Josef Woda se svojí ženou Antonií a rodinou. A poté rodina Jindřicha Zlevora. V polovině devatenáctého století se stal novým majitelem pan Josef Beneš taktéž s rodinou. Na počátku dvacátého století se do domku přistěhovala rodina truhláře Josefa Zajebala, ten se narodil 19.5 1909.⁸⁷

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

- 1830: rodina tkalce (3 děti)
  - nájemník švec s rodinou (5 dětí)
- 1857: rodina tkalce (2 děti)
  - vdova po tkalci (2 děti)
- 1904: rodina továrního dělníka (1 dítě)
- 1911: truhlář s rodinou (1 dítě)

- c) Drobný v přední části roubený objekt se sedlovou střechou a valbičkou⁸⁸. Dispozice trojdílná komorová. Součástí objektu je i zápraží. Památkově mimořádně hodnotný objekt, na jehož architektonickém hodnocení se bohužel negativně odrážejí jeho mladší zásahy (štít pobitý lepenkou, přezdění zadní části...).

---

⁸⁶ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

⁸⁷ VOJANCOVÁ, I Památková rezervace Betlém Hlinsko : Domek čp. 158. In *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2007*. Pardubice, 2008. str. 17-18.

⁸⁸ Malá valba, která seřezává vrchol štítu u sedlově střechy.

d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl vcelku dobrý. Objekt byl dlouhodobě uzavřený a udržovaný. Rekonstrukce byla zahájena na jaře roku 1991. Byl rozebrán a prošel celkovou rekonstrukcí. Poškozené části musely být nahrazeny novými. Došlo k výměně části krovu a ke kompletní výměně krytiny. Provedena byla celková izolace světnice a komorové části. Posléze výměna podlah. Zachovaným prvkem se stala původní černá kuchyně, která prošla menšími opravami.⁸⁹ Návštěvníkům zpřístupněn v roce 2003.

Současný stav objektu: V domku je zachován fragment bývalé černé kuchyně se samotně zabudovanou hliněnou troubou. Podlaha je dřevěná.

Expozice je věnována rodině truhláře, který se mimo jiné věnoval i výrobě dřevěných hraček. Návštěvníci si mohou prohlédnout i starý truhlářský ponk, který je součástí.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 26949/6-5492).

---

⁸⁹ Musela být staticky zajištěna a bylo provedeno odizolování stěn a nanесeny sanační omítky.

Domek čp. 159

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 404 mezi domky čp.158 a 561. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Podle tohoto mapového záznamu, je součástí objektu i větší kolmo napojený pravděpodobně dřevěný objekt (značen žlutě).⁹⁰ Stavení se vstupní stranou, obrácenou k severní straně.
- b) Byl postaven v roce 1765. Rok vzniku je doložen díky zachovanému záklopu s datováním, který je součástí lomenice.

(„*Tento domek jest wyzwižen z nákladů Jana Beneše roku 1765*“).⁹¹

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina hokynáře (4 děti)

rodina nájemníka (5 dětí)

1857: držitel pozemků s rodinou (bez dětí, jedna služka)

podnájemník tkadlec (1 dítě)

1896: truhlář s rodinou (1 dítě)

1900: sedlářský pomocník s rodinou (1 dítě)

1901: kamenický dělník s rodinou (1 dítě)

- c) Přízemní roubený objekt na mohutné zděné podezdívce. Dispozice trojdílná komorového typu a jednou komorou nad valeně klenutým sklepem. Podlaha je dřevěná. Zděná cihlová kolmo napojená kůlna byla nejspíš novostavbou. V 19. století se v tomto domku po určitou dobu i vyučovalo, bývala zde 1. a 2. třída. Po architektonické a památkové stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem rušivých prvků (přístavek kůlny, větší okna v komoře...).
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl špatný. Objekt byl dlouhodobě uzavřený a neudržovaný. Rekonstrukce byla zahájena na jaře roku 1990. Byl zcela rozebrán a musel projít celkovou rekonstrukcí. Poškozené části byly nahrazeny novými. Proběhla rekonstrukce roubení, střešní krytiny a části krovu. Podařilo se zachovat černou kuchyni a sklepní prostor. Rekonstrukce ukončena roku 1991.
- Současný stav objektu: Domek zdobí malované okřídlí⁹² a dochovaný nápis na oválném kabřinci.⁹³ K objektu náleží dochovaný sklep.

⁹⁰ Je možné, že se jedná o malé hospodářství, které údajně k domku náleželo.

⁹¹ Proto je patrné, že se jedná o jeden z nejstarších domů rezervace.

⁹² Prkna překrývající pod střechem na obou šikmých stranách lomenice střešní latě, k nimž jsou přibita.

⁹³ Stříška u vrcholu štítu. Hlavní funkcí bylo chránit bednění štítu před zatékáním. Mohl plnit také estetickou a reprezentační funkci.

Expozice je datována do první poloviny devatenáctého století a přibližuje život domácího tkalcovství. Ve světnici lze shlédnout vyhřívací pec s kamnovcem⁹⁴ či těleso chlebové pece. Obě se obsluhovaly ze síně.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 17249/6-5478). Po historicky architektonické stránce se jedná o nejhodnotnější domek v této lokalitě.

---

⁹⁴ Slouží k ohřevu vody.

Domek čp. 161

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 397 u domku čp. 162. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o relativně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k severní straně.
- b) Byl postaven na přelomu osmnáctého a devatenáctého století.⁹⁵ Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina tkalce (5 dětí)

1857: rodina tkalce (2 děti)

1898: rodina tkalce (1 dítě)

1904: rodina klempíře (1 dítě)

1909: rodina tkalce (1 dítě)

- c) Velké roubené stavení se sedlovou střechou a oválným kabřincem. Dispozice je trojdílná se dvěma komorami, a napojenou roubenou stodolou. Po architektonické a památkové stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem mladších úprav (bedněné přístavky).
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl obydlený a udržovaný. V roce 1995 byla předložena dokumentace o rekonstrukci, vypracována projekční kanceláří MURUS Praha (Ing. arch. Dostál). Dokumentace byla Památkovým ústavem schválena.⁹⁶ Dům byl zcela rozebrán a prošel celkovou rekonstrukcí, poškozené části nahrazeny novými. Musela být provedena sanace dřevomorkou. Střešní krytina a krov také nahrazeny.

Současný stav objektu: Domek je využíván k výstavním účelům. Stodola připojená k objektu je využita k uskladnění drobnějšího zemědělského inventáře. Podlaha je dřevěná. Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 18560/6-5481).

---

⁹⁵ Údajné datování na lomenici rokem 1811.

⁹⁶ Památkový ústav Pardubice. *Stanovisko-čp.161*. Lozice.1995.

Domek čp. 162

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 396 mezi domky čp. 318 a 161. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o stavení se vstupní stranou, obrácenou k západní straně.
- b) Byl postaven v polovině osmnáctého století. O přesném roku se vedou spory. Na obnoveném nápisu je domek datován rokem 1799, ale písemná smlouva o odkupu hrnčářem Janem Olivou je datována již rokem 1779.⁹⁷

Nápis na záklopovém prkně:

„L. J.C. Tento domek jest wizwyžen z nákladu Jana Olywy. 1799.“

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina ševce (7 dětí)

1857: vdovec švec (5 dětí)

1895: rodina tkalce (1 dítě)

1907: rodina tkalce (2 děti)

- c) Přízemní roubený domek se sedlovou střechou a oválným kabřincem. Dispozice trojdílná se dvěma komorami. Po architektonické a památkové stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem mladších úprav (obedněné zápraží, štít překrytý lepenkou).
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl opuštěný a uzavřený. Rekonstrukce byla zahájena na jaře roku 1990. V objektu proběhla celková rekonstrukce většiny dřevěné konstrukce. Bylo nutné provést nový základ usazený do hloubky pod úroveň terénu. Spáry mezi trámy byly vymazány a stěny opatřeny vápenným nátěrem. Provedena izolace.⁹⁸ Rekonstrukce ukončena roku 1995. I přes použití tradiční technologie je patrný novodobý ráz objektu.

Současný stav objektu: K objektu náležel i pozemek s hlincem (ložiska hrnčářské hlíny). V současné době má objekt v pronájmu pan Petr Kramera a provozuje zde obchod s hudebními nástroji.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 41671/6-5482). V dnešní době je v domku prodejna hudebních nástrojů.

---

⁹⁷ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

⁹⁸ Hlinsko Betlém čp. 162 – studie úprav, investor KSSPPOP Pardubice, zpracovatel SURPMO (P.Cibulová, P.Dostál), 1990.

Domek čp. 178

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 423 mezi domky čp. 64 a 180. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt v přední části značen červenou barvou a zadní část je značena žlutou. Jedná se o relativně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.
- b) Byl postaven na přelomu osmnáctého a devatenáctého století. Podle Gruntovní knihy z let 1748 – 1863 byl prvním známým majitelem hrnčír Tomáš Dřevíkovský, který v domku začal provozovat živnost. Hrnčírská živnost zde byla provozována až do druhé poloviny devatenáctého století.⁹⁹ Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina hrnčírského mistra

1857: rodina hrnčíře

1912: rodina obuvníka (1 dítě)

1913: tovární tkadlec (2 děti)

- c) Zděné stavení se sedlovou střechou a polovalbou. Ve své zděné podobě patří mezi ojedinělé klasicistní objekty Betléma. Navazuje dispozičně i hmotově na tradici lidové roubené architektury.¹⁰⁰ Dispozice je trojdílná s napojenou stodolou. Po architektonické a památkové stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt.
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl obydlený a udržovaný. Prodělal jen částečnou rekonstrukci. Provedena jen lehčí oprava střešní krytiny nad přístavkem a oprava průčelí a štítu domu.¹⁰¹

Současný stav objektu: Bohužel je za hranicí životnosti. Konstrukce vykazuje viditelné poškození způsobené jak vlhkostí, tak i dřevokazným hmyzem. Objekt čeká další kompletní rekonstrukce.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 5493).

---

⁹⁹ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

¹⁰⁰ Hlinsko – Betlém, architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury. SURPMO, Praha, 1985.

¹⁰¹ Městský úřad Hlinsko. *Stavební úpravy objektu čp. 178.* (č.j 631/91). Hlinsko. 1991

Domek čp. 180

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 424 mezi domky čp. 182 a 178. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o větší stavení se vstupní stranou, obrácenou k západní straně.
- b) Byl postaven na začátku devatenáctého století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina truhláře (8 dětí)

1857: rodina ševce (2 děti)

truhlář-vdovec (7 dětí)

1896: rodina tkalcovského pomocníka (1 dítě)

1902: rodina kamenického dělníka (1 dítě)

rodina továrního tkalce (2 děti)

1920: rodina policejního strážníka (1 dítě)

- c) Roubené stavení komoro-chlévového typu se čtyřmi okny v průčelí. Se sedlovou střechou a valbičkou. Dispozice trojdílná s jednou velkou světnicí. Architektonické hodnocení se bohužel negativně odráží, kvůli jeho mladším zásahům (obedněné zápraží).¹⁰² Jednalo se o hodnotný objekt, mimořádný čtyřbokou stodolou, typickou pro tkalcovskou dílnu.
- d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl uzavřený a udržovaný. Prodělal celkovou rekonstrukci. Došlo k výměně spodních trámů a podlahy, doplněna izolace. Vyměněna byla i střešní krytina s krovem. Odstraněna i bedněná příčka rozdělující síň. V celém rozsahu opraveny omítky a spárování roubené konstrukce,¹⁰³ svislé zděné konstrukce opatřeny vápenným nátěrem.¹⁰⁴ Podlaha je dřevěná. V roce 1990 se v domku konala výstava, která měla za úkol přiblížit koncepci Betléma. Samotný zcela opravený objekt byl zpřístupněn návštěvníkům až 3. března 1992.

Současný stav objektu: Domek je využíván jako prodejna drobných upomínkových předmětů a zároveň je to výchozí místo prohlídkové trasy.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 47817/6-5487).

---

¹⁰² Hlinsko – Betlém, architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury. SURPMO, Praha, 1985.

¹⁰³ Hlinsko Betlém čp. 180 – studie úprav, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (P.Cibulová, P.Dostál), 1988.

¹⁰⁴ Betlém – návrh stavebních úprav objektu čp. 180., zpracovatel M.Křivanová, I. Vojancová, 1989.

Domek čp. 182

a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 425 u domku čp. 180. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen červenou barvou. Jedná se o zděné stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.

b) Byl postaven počátkem devatenáctého století.

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina ševce (5 dětí)

1857: rodina ševce (1 dítě)

c) Zděný klasicistní přízemní domek se sedlovou střechou. Dispozice byla nejspíše před úpravami trojdílná.

d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt byl uzavřený a udržovaný. Prodělal radikální adaptace, ale stále si zachoval svou tradiční hodnotu. Rekonstrukce byla zahájena roku 1997. Městský úřad v Hlinsku, odbor výstavby a územního plánování vydal povolení o umístění restaurátorské dílny s potřebným příslušenstvím. Projektovou dokumentaci vedl pan Ing. arch. Petr Dostál. Stavba obsahovala opravu narušených částí, byla vyměněna střešní krytina a krov. Provedena izolace. Opatřena sanační omítka ve spodní části¹⁰⁵

Současný stav objektu: V dnešní době je objekt využíván jako konzervátorská a restaurátorská dílna Souboru lidových staveb Vysočina.

Objekt byl v roce 1996 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 11254/6-5928).

---

¹⁰⁵ Městský úřad Hlinsko. *Stavební povolení čp. 182.* (č.j R 1301/ 97Ha). Hlinsko. 1997.

Domek čp. 318

a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 394 u domku čp. 162 a 466. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen červenou barvou. Stavění se vstupní stranou, obrácenou k západní straně.

b) Byl postaven v první třetině devatenáctého století.

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina tkalce (6 dětí)

    podnájemník s rodinou (2 děti)

1857: rodina tkalce (2 děti)

    nájemník tovaryš s manželkou

1906: rodina továrního tkalce (1 dítě)

1912: rodina dělníka (1 dítě)

c) Zděný přízemní objekt se sedlovou střechou. Původní dispozice byla trojdílná, komorového typu. K objektu byl kolmo napojený chlívek.

Po architektonické stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s rušivými prvky (nová omítka, eternitové pobití štítu).

d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl havarijní - dřevěná stropní konstrukce byla napadena dřevokaznou houbou. Domek musel prodělat celkovou rekonstrukci. Byl zbourán a následně asanován. Proběhla rekonstrukce komorové části, vyměněna byla i střešní krytina a krov. Rekonstrukce byla dokončena v roce 2001.

Současný stav objektu: K objektu byla přistavena kopie zděné dílny. Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 47816/6-5486).

Domek čp. 361

a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 272 u domku čp. 416 a 362. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.

b) Byl postaven zřejmě kolem roku 1800 hrnčářem Františkem Bielovským.¹⁰⁶ Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina hrnčáře (5 dětí)

1857: rodina hrnčáře (6 dětí)

1896: rodina tkalce (3 dětí)

1913: rodina elektromontéra

c) Přízemní podezděné stavení se sedlovou střechou s valbičkou a podlomením. Dispozice je trojdílná komorová.

d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Objekt prodělal v první třetině dvacátého století stavební úpravu v podobě obezděné roubené světnice. Nedotčena zůstala vyčleněná černá kuchyně, přístupná ze síně klenutým portálem. Stavební úpravy byly dokončeny v roce 1989.

Další rekonstrukce byla uskutečněna o několik let později. Proběhla rekonstrukce komorové části a doplněn systém odvětrávacích kanálů. Kvůli vlhkosti a vyskytujícím se plísním nově provedena izolace. Svislé zděné konstrukce opatřeny vápenným nátěrem.¹⁰⁷

Současný stav objektu: Neslouží k výstavním účelům. Do roku 2011 byl využíván jako kavárna.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 47815/6-5485).

---

¹⁰⁶ SokA Chrudim, fond Archiv města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

¹⁰⁷ Betlém – návrh stavebních úprav objektu čp.. 361. zpracovatel M.Křivanová, I. Vojancová, 1989.

Domek čp. 362

a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 271 u domku čp. 400 a 361. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Stavení se vstupní stranou, obrácenou k východní straně.

b) Byl postaven v druhé polovině osmnáctého století, jeho jižní křídlo bylo postaveno kolem roku 1800 a obsahuje jen síň a světnici. Na záklopovém prkně je obnovený nápis:
„Pochwalen bud' Ježiš Kristus. Tento domek jest wyzwižen z nákladů Josefa Prokopa. Léta Páně 1788.“

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina (4 děti)

podnájemník s rodinou (5 dětí)

1857: rodina hokynáře (5 dětí)

1895: rodina bednáře (1 dítě)

1910: rodina továrního tkalce (1 dítě)

c) V přední části roubené stavení se dvěma konstrukčně propojenými křídly. Síň je spojovacím článkem mezi obytnými místnostmi. Objekt má sedlovou střechu s oválným kabřincem. Dispozice je trojdílná komorového typu. Po architektonické stránce se jednalo o mimořádně hodnotný objekt s minimem rušivých prvků (bedněné přístavky).

d) Fyzický stav objektu po roce 1985 byl dobrý. Městský úřad v Hlinsku, odbor výstavby a územního plánování vydal 1996 stavební povolení na celkovou rekonstrukci objektu. Projektovou dokumentaci vedl pan Ing. arch. Petr Dostál. Objekt byl zcela rozebrán a po vybudování nových základů opět postaven s využitím původních prvků. Byla vyměněná střešní krytina a krov, a provedena nová tepelná izolace.¹⁰⁸

Současný stav objektu: Neslouží k výstavním účelům.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 21470/6-5484).

---

¹⁰⁸ Městský úřad Hlinsko. *Stavební povolen čp.. 362.*(č.j 887/96). Hlinsko. 1996.

Domek čp. 466

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 395 u domku čp. 161 a 162. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Stavení se vstupní stranou, obrácenou k jižní straně.
- b) Byl postaven v osmnáctém století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

- 1830: rodina tkalce (2 děti)
- 1857: rodina tkalce (2dětí)
- 1895: rodina kramáře (1 dítě)
- 1900: vdova továrního dělníka (1 dítě)
- 1905: rodina továrního tkalce
- 1914: rodina továrního tkalce (1 dítě)

- c) Původní objekt z osmnáctého století, byl roubený se sedlovou střechou a valbičkou.
- d) Městský úřad v Hlinsku, odbor výstavby a územního plánování vydal roku 2003 stavební povolení na rekonstrukci objektu včetně napojení na inženýrské sítě. Objekt byl v havarijním stavu, musel být rozebrán a postaven znovu. Rekonstrukce skončila v roce 2006. Nynější novostavba je roubená s trojdílnou dispozicí.

Současný stav objektu: Objekt slouží jako klubovna zaměstnanců SLS Vysočina¹⁰⁹.

I přes veškerou rekonstrukci je objekt zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 32876/6-5483).

Soubor lidových staveb Vysočina vlastní i vedle rezervace velkou zděnou budovu čp. 350.

Domek čp. 350

- a) Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 274. Podle mapy památkového ochranného pásma Betléma¹¹⁰ stojí mimo hranice rezervace, ale stále spadá do ochranného pásma. Poměrně velké zděné stavení se vstupní stranou, obrácenou k severní straně.
- b) Byl postaven kolem roku 1994.
- d) V budově se nachází sídlo správy Souboru lidových staveb Vysočina.

¹⁰⁹ Městský úřad Hlinsko. *Stavební povolení č.p. 466.* (č.j R 407/ 2003Ha). Hlinsko. 2003.

¹¹⁰ Vyhlášení památkového ochranného pásma Betlém – Hlinsko, vydal okresní úřad Chrudim, 1994

V.2 Soukromé objekty v areálu památkové rezervace

Domek čp. 59

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 417 u domku čp. 436. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o poměrně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k východní straně.

Byl postaven v druhé polovině osmnáctého století. Jednalo se o přezděný objekt se sedlovou střechou a valbičkou. Původní dispozice byla trojdílná.

Současný stav objektu: Patří do soukromého vlastnictví paní Miroslavy Zýchové. I přes radikální přestavby si zachoval svoji tradiční hmotu.

Domek čp. 61

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 413 u domku čp. 63. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o poměrně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k východní straně.

Byl postaven na konci osmnáctého století. Jednalo se o roubený objekt se sedlovou střechou. Ve štítovém průčelí s valbičkou a podlomením. Původní dispozice byla trojdílná.

Současný stav objektu: Patří do soukromého vlastnictví pana Jaroslava Kadlece a je trvale obydlen. I přes radikální přestavby si zachoval svoji tradiční hodnotu.

Domek čp. 63

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 412 u domku čp. 61. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Jedná se o poměrně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k západní straně.

Byl postaven v první polovině osmnáctého století. Jednalo se o roubené stavení se sedlovou střechou a valbičkou. Původní dispozice byla trojdílná se dvěma komorami.

Současný stav objektu: Patří do soukromého vlastnictví paní Vlasty Domáčkové. V domku se provozuje čajovna (Čajovna u pana Oldy). I přes radikální přestavby si zachoval svoji tradiční hodnotu.

Domek čp. 157

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 400 mezi domky čp. 400 a 158. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 byl původní objekt značen žlutou barvou. Jedná se o poměrně velké stavení se vstupní stranou, obrácenou k severní straně.

Byl postaven v první polovině devatenáctého století. Střídaly se zde rodiny hrnčírů. Později byl obýván měšťanem Antonínem Woraalem. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina hrnčíře (2 děti)

rodina podnájemníka (2 děti)

1857: rodina tkalce (2 děti)

rodina hrnčíře (6 dětí)

Přízemní stavení se sedlovou střechou a valbičkou. Původní dispozice byla dvojdílná. Dokládá bydlení nejchudších vrstev. Památkově hodnotný objekt, na jehož architektonickém hodnocení se bohužel negativně odrážejí jeho mladší zásahy (nový vstupní přístavek...).

Fyzický stav objektu po roce 1985 byl špatný. Kvůli špatnému stavu byl objekt zbourán a znovu postaven v roce 1994 podle půdorysu stabilního katastru z roku 1839. Památkový ústav v Pardubicích stanovil majitele pana Josefa Linharta. Majitel podal žádost o rekonstrukci domu. Okresní úřad v Chrudimi jeho požadavky přijal za těchto podmínek: roubení venkovních stěn muselo být rozebráno a po konzervaci trámu znovu sestaveno. Musely se dodržet původní rozměry půdorysu a okenní otvory. Použití šindele na střešní krytinu a obnovení přístavku na zápraží.¹¹¹ Z původní stavby zůstalo pouze menší křídlo, které je součástí objektu. Městský úřad v Hlinsku, odbor výstavby a územního plánování vydal v roce 1994 povolení užívání stavby pro pohostinské účely.¹¹²

Dnes je využíván jako hospoda u sv. Huberta. Mimo příjemného posezení restaurace nabízí i ubytování v nejkrásnější historické části Betléma. Majitel tohoto objektu je pan Josef Linhart, který podal v roce 2003 žádost u stavebního úřadu v Hlinsku o vydání stavebního povolení na stavbu penzionu v rezervaci Betlém. Úřad žádost schválil pod podmínkou, že stavba bude realizována dle dokumentace konzultované v SLS Vysočině. Penzion čp. 1612 se nachází ve východní části Betléma na stavení parcele č. 3548.

---

¹¹¹ Okresní úřad Chrudim. *Rozhodnutí, č.j 116/94*. 1994.

¹¹² Městský úřad Hlinsko. *Kolaudační rozhodnutí, č.j 1304/94 - Ha*. 1994.

Hospoda byla 15. července 1994 u příležitosti 35. ročníku Výtvarného Hlinecka slavnostně otevřena.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 37819/6-5479). I po události z roku 1994 stále patří do seznamu kulturních památek.

Domek čp. 167

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 429 mezi domky čp. 166 a 168. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Objekt se vstupní stranou, obrácenou k východní straně.

Byl postaven na přelomu osmnáctého a devatenáctého století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina tkalce (3 děti)

rodina hrnčáře (2 děti)

1857: rodina tkalce (5 dětí), rodina chovala jednu krávu, dvě telata a jedno prase

1902: rodina tkalce (2 děti)

Původní, pravděpodobně trojdílná dispozice byla v průběhu oprav změněna.

Současný stav objektu: přezděný domek se sedlovou střechou a valbičkou. Bohužel je za hranicí životnosti. Konstrukce vykazuje viditelné poškození způsobené jak vlhkostí, tak i dřevokazným hmyzem. Objekt čeká další kompletní rekonstrukce.

Nebyl prohlášen za kulturní památku. Dnes patří do osobního vlastnictví pana Josefa Linharta.

Domek čp. 168

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 434 mezi domky čp. 167 a 176. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Menší objekt se vstupní stranou, obrácenou k východní straně.

Byl postaven v osmnáctém století. Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina tkalce (7 dětí)

nájemník rodinou (2 děti)

1857: rodina tkalce (4 děti)

1894: rodina tkalce (4 děti)

1908: rodina krejčího (1 dítě)

1914: rodina holiče (1 dítě)

Současný stav objektu: přezděný domek se sedlovou střechou. Nebyl prohlášen za kulturní památku. Dnes patří do osobního vlastnictví paní Jany Kadlečkové.

Domek čp. 176

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 427 mezi domky čp. 178 a 168. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Domek se vstupní stranou, obrácenou k severní straně. "

Vznik původního objektu zatím nebyl určen. Patrně byl celý zbourán a kolem roku 1850 znovu postaven.¹¹³ Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina hrnčíře (6 dětí)

1857: rodina tkalce (2 děti)

rodina hrnčíře

vdova po hrnčíři (2 děti)

1919: rodina obuvníka (2 děti)

Současný stav objektu: přezděný domek se sedlovou střechou. Nebyl prohlášen za kulturní památku. Dnes patří do osobního vlastnictví pana Luboše Hromádka

Domek čp. 400

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 270. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Objekt se vstupní stranou, obrácenou k východní straně. Byl postaven v závěru osmnáctého století.

---

¹¹³ Hlinsko – Betlém, architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury. SURPMO, Praha, 1985.

Na záklopovém prkně byl dochovaný tento nápis:

„ Tento domek jest wyzwzižen z nakladu Josefa Pantučka. Kdo v niem bude przebywati Pan Buh racz mu zdrawi dati. Dne 7 juni Leta Panie 1792.“

Celkovým průzkumem jednotlivých žijících rodin v objektu se zabýval SLS Vysočina.

Výsledky průzkumu:

1830: rodina (2 děti)

nájemník tkadlec s manželkou

1857: rodina obchodníka s dobyt看em (5 dětí)

1913: rodina obuvnického dělníka (3 děti)

1923: rodina kožešníka (2dět)

Současný stav objektu: přezděný domek se sedlovou střechou. Dnes patří do osobního vlastnictví paní Jarmily Mikešové, je obýván.

Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 33684/6-5494).

Domek čp. 416

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 326. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Se vstupní stranou, obrácenou k západní straně. Podle mapy památkového ochranného pásma Betléma¹¹⁴ stojí mimo hranice rezervace, ale stále spadá do ochranného pásma. Poměrně velké zděné stavení s orientovaným vchodem na severní stranu.

Byl postaven patrně koncem osmnáctého století. 26. února 1840 se v domku narodil Josef Homolka.¹¹⁵

Současný stav objektu: Jedná se o kopii původního domku. Muselo být dodrženo hmotové řešení tak, aby domek zapadl do památkové zóny. Patří do soukromého vlastnictví pana Pavla Slezáka, je trvale obydlen. Objekt byl v roce 1990 zapsán Státním ústavem památkové péče v Praze do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky (rejstříkové číslo 42251/6-5495).

---

¹¹⁴ Vyhlášení památkového ochranného pásma Betlém – Hlinsko, vydal okresní úřad Chrudim, 1994

¹¹⁵ Hlinecký rodák a kartograf. Vytvořil první uherský školní atlas, mapy chrudimského hejtmanství či práce pro mezinárodní výstavy. Byl považován za nejvýznamnějšího kartografa devatenáctého století. Zemřel 2. prosince 1907 v Bardějově.

Domek čp. 436

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 416/2 mezi domky čp. 59 a 61. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen žlutou barvou. Poměrně větší stavení se vstupní stranou, obrácenou k západní straně.

Byl postaven v první polovině devatenáctého století. Současný stav objektu: Patří do soukromého vlastnictví paní Daniely Domáčkové.

Domek čp. 561

Nachází se ve východní části Betléma na stavební parcele č. 405/2. Na mapě stabilního katastru z roku 1839 je objekt značen červenou barvou. Byl postaven na počátku devatenáctého století.

Současný stav objektu: Patří do osobního vlastnictví města Hlinska. Objekt prodělává celkovou rekonstrukci.

V.3 Majetek města Hlinska

Domek č. p 165(141)-Kupecký krám

Jedná se o kopii domku čp. 141, který se nacházel v městské části Podkostelní. Kupecký krám byl postaven kolem roku 1800 Václavem Dřevíkovským. Rodina před domkem provozovala masný krám.¹¹⁶ Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se majitelem stal Josef Staněk, který upravil domek k provozování kupecké činnosti. Ve dvacátých letech nový majitel Alois Zmrzlý zařizoval v domě pekařství a krupkářství. Dispozice byla trojdílná se světnicí, síní a komorou. Průčelí domu bylo zdobeno lomenicí se slunečním motivem.

Původní domek čp. 141 byl zbourán v sedmdesátých letech dvacátého století. Kopie domku byla postavena na stavební parcele č. 398 ve spolupráci s partnerským holandským městem Wognun. To věnovalo na jeho výstavbu finanční prostředek ve výši 35 tisíc Guldenů, to je v přepočtu kolem 550 tisíc Kč. Na úplné dokončení domku muselo Hlinsko vynaložit více jak 250 tisíc Kč. Výstavbu se ujala firma DAS s. r. o. z Hlinska. Domek byl slavnostně otevřen 5. srpna 1995 za účasti zástupců města Wognum.¹¹⁷ V roce 1996 Městský úřad v Hlinsku, odbor výstavby a územního plánování povolil užívání stavby za účelem učebny výtvarné výchovy. Současný stav objektu: je využíván žáky výtvarného oboru zdejší Základní umělecké školy. Žáci se zde učí jednotlivé výtvarné techniky, pracují s hrnčířskou či keramickou hlinou.

Záklopové prkno zdobí nápis: *„Pochwalen bud Ježíš Kristus, Tento domek jest wyzdwižen z nákladů Wáclava Dřewíkovského. Léta Páně 1801.“*

---

¹¹⁶ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945, kn 15, inv. č. 25, Gruntovní kniha VIII. 1748 – 1863.

¹¹⁷ ČERVENKY, V. Partnerství s holandským městem Wognun. *Hlinecko: Sborník příspěvků*; Hlinsko, 1995; str. 15-16.

VI. Způsob života lidí na Betlémě

Tato kapitola je zaměřena na celkový průřez života lidí na Hlinecku takřka od narození ke smrti. Především jsem čerpala od JUDr. Karla Václava Adámka, který se zabýval výzkumem života lidí a lidovými obyčejí. Vydal na toto téma mnoho časopiseckých studií. Zvláště jeho kniha *Lid na Hlinecku* představuje důležitý materiál pro poznání tehdejšího života.

Lidé se od sebe odlišovali různými společenskými vrstvami. Vytvářely se s vývojem různých společenských poměrů ve městě. Hlavním kritériem, díky kterému se od sebe odlišovaly, se stal majetek. Ten byl v každé rodině různý. Jedni měli pozemky a hospodářství a druzí neměli téměř nic. Nejmajetnější vrstvou obyvatel byli sedláci.¹¹⁸ A ani na Hlinecku tomu nebylo jinak.

Aby chod celé rodiny dobře fungoval, je důležité řídit hospodářství a dohlížet na chod celého stavení. Proto je odnepaměti hlavou rodiny otec, zatímco manželka udržovala čistotu domu a starala se o své děti. Součástí rodiny byla i čeládka. Jedla společně s rodinou u stolu a spávala na půdě nebo ve chlévě. Čeledín se staral o dobytek a děvečka pomáhala v domácnosti paní hospodyně. I poté co dosloužili, byli stále od rodiny podporováni. Práce začínala brzy ráno kolem třetí hodiny ranní. První vstával zpravidla hospodář, vzbudil celou rodinu a pomodlili se. Po modlitbě se šlo pracovat a krmit dobytek.

K rodině neodmyslitelně patřili i sousedé a přátelé, navzájem si pomáhali a snažili si se vším vyjít vstříc. Přátelsky se mezi sebou oslovovali: „*milá vosobo, holečku zlatej či milej brachu*“.¹¹⁹ Uctivě si podávali ruce a zdravili frázemi: „*Dej Vám Pámbu dobrýtro nebo Pomáhej Pámbu*“, slušností bylo vždy odpovědět.¹²⁰

Narození dítěte znamenalo v rodině velkou událost. Okamžitě se dalo vědět všem příbuzným a přátelům. Osud narozeného dítěte byl často určován podle ročního období, ve kterém se narodil. Například dítě narozené v březnu bude mít zdravý chrup.

Narození dítěte bylo na Hlinecku spojeno s pořekadlem: „*Narodí-li se děvče, každý šindel pláče, narodí-li se hoch, tu hned každý poskočí*“.¹²¹ Každé narozené dítě mělo svého kmotra. Ty měla za úkol oslovovat babička a byli voleni především z příbuzenstva rodiny. Bylo pravidlem, že kmotrovství by se nemělo nikdy odříct, jeho odřeknutí bylo neslušné.

---

¹¹⁸ ADÁMEK, Karel Václav. *Lid na Hlinecku*. Praha: Šimáček, 1900. str. 1.

¹¹⁹ Když, byl člověk rozčilen používal výrazy typu: bačkora, darmožrout, hulvát, kolohnát, trdlo, treperenda,...

¹²⁰ ADÁMEK, Praha, 1900, str. 170.

¹²¹ Tamtéž, str. 37.

Samotné křtění se neslo ve slavnostním duchu, každé dítě bylo oblečeno do nejlepších šatiček a zavínuté do červené peřinky. Často se dávala potomkům jména po kmotrech, nejčastějším chlapeckým jménem byl Josef, František nebo Karel.

Naopak nejvíce používaná dívčí jména byla Marie nebo Anna. Štěstí potomka bylo zajištěno kmotrovým dáváním do vínku. Vínek byl peněžitý dárek, zabalený v dětské peřince.¹²²

Po samotném křtu se konala hostina na počest narozeného potomka. Dítě spávalo v postýlce umístěné v koutě místnosti. Po šest neděl muselo být stále s matkou, aby nebylo samotné. Po šestinedělí byla matka i s dítětem uvedena do společnosti. Do jednoho roku se nemohly dítěti stříhat vlasy a nehty. To proto, aby se nepřestříhlo jeho štěstí.¹²³

Důležitou úlohu v samotné výchově sehrály i dětské hračky. Vyráběly se především dřevěné. Kromě dřeva se používaly i jiné doplňky, např. nitě, kovové pružinky, peří a podobně. Děvčátka si hrála s panenkami a chlapci s vojáčky. Oblíbené byly i zvukové hračky, které v dnešní době známe jako chrastítka. V Hlinsku nebyla o hračky téměř nikdy nouze. Výroba hraček byla velmi rozšířená v obci Dědová.¹²⁴ Od tří let si dítě začínalo hrát i ostatními dětmi. Starší děti hrály kolektivní hry, jako byla hra na schovávanou, pro kterou byly ideální úzké uličky mezi domky na Betlému, nebo na chytanou, na berana, na husičky, na hodiny a další.¹²⁵ Za zábavné kolektivní hry byly u dětí považovány i různé hry s míčem. Chlapci si velmi často hráli na námořníky u potoku Drachtinka a soutěžili, který námořník dopluje co nejdříve na druhou stranu potoka. A dívky zase cvrnkaly kuličky do předem udělaných důlků.¹²⁶

U mládeže byly oblíbené výroční hry, vánoční koleda nebo chození v Tříkrálovém převleku. Koleda spočívala v obcházení domů, u kterých se zpívaly vánoční písně. Na podobný způsob byla i tříkrálová obchůzka. Chlapci se zahalovali do plášťů a na hlavách měli vyrobenou korunu. U každého domu zpívali koledu: „My tři krále, my jdeme k vám“. Po zpěvu koledy napíší na dveře domu svícenou křídou značku: K+M+B. Kromě těchto dvou zmiňovaných koled byla oblíbená zvláště u kluků i velikonoční pomlázka. Kluci chodívali po koledě a šlehalí upletenou proutěnou pomlázkou děvčata.¹²⁷ Ta jim za svoje vykoupení darovala barvená vajíčka.

---

¹²² ADÁMEK, Praha, 1900, str. 40.

¹²³ Tamtéž, str. 39-41.

¹²⁴ HRNÍČKO, V. *Dřevěné lidové hračky z Hlinecka*. Chrudim: Okr. muzeum, 1979. 8 s.

¹²⁵ VOJANCOVÁ, I. *Kouzelný čas her*. Hlinsko: SLS Vysočina, 2008. str.32. ISBN 9788090409729.

¹²⁶ ADÁMEK, Praha, 1900, str. 75.

¹²⁷ Tamtéž, str. 65-105.

Na svoje dětství vzpomínal obyvatel Betléma L. Zajebal takto:

„Betlém byl náš klukovský sen, náš ráj, naše eldorádo. Úzké a tajemné uličky byly udělané pro hru na schovávanou. Na jaře jsme v prachu soutěžili, kdo s pinkačkou vyhraje do svého plátěného pytlíčku nejvíce kuliček.

Zahrádka pod okny chalupy byla velkou mamčinou láskou. Zahrádka byla oplocena tyčkovým plotem a dopoledne jí zalévalo slunce. Od jara do podzimu přinášela potřebný užitek ve formě výpěstků pro domácnost, ale i pár penízků za sazenice řepy hlavatice, které maminka prodávala majitelům políček.

Byla to naše lékárna, rostl na ní černý kořen k léčení úrazů. Bez vody se žádná domácnost neobejde. Zajistit u nás v chalupě její pravidelný přísun nebylo vůbec lehké. Zvláště co se týče pitné vody. Pro veškerou vodu se muselo chodit.

Byl to můj úkol, ale teprve když jsem jako kluk více zesílil. Pitnou vodu jsem nosil v těžkých putnách až od Rajmanových, občas měli pumpu polámanou a pak jsem musel až k elektrárně.

S říční vodou byla manipulace jednodušší. Řeka Chrudimka i potok Drachtinka měly vody dost a nosil jsem jí v lehkých plechových kýblech.“¹²⁸

(Ze vzpomínek pana L. Zajekala, narozeného roku 1909 na Betlémě).

Většina dřívějších lidových zvyků zanikla. Zvyky, které se do dnešních dob dochovaly, ztratily původní význam a funkci. Jsou spíše chápány jako zpestření dnešního dne.

Jak chlapec, tak dcera po ukončení školní docházky vstupovali do chasy. Chlapecká chasa se od dívčí značně odlišovala. Každý nový člen, který chtěl vstoupit do chasy, se musel zeptat vůdce, teprve po jeho souhlasu se stal regulérním členem. Nejoblíbenější zábavou chasy se stala muzika, která se na hlinecku velmi často pořádala především v neděli a o svátcích. Členové chasy se mezi sebou dobře znali.¹²⁹

Proto nebylo těžké, aby rodiče syna domluvili svatbu u rodičů nevěsty. Námluvy pak probíhaly v domě nastávající nevěsty. Hlavní slovo měli nevěstini rodiče a teprve až pak dcera dala souhlas ke svatbě.

---

¹²⁸ VOJANCOVÁ, I. *Soubor lidových staveb Vysočina*. Pardubice: Gloriet, 2004. bez str. ISBN 8086644588.

¹²⁹ ADÁMEK, Praha, 1900, str. 106.

Po celém procesu námluv ženich vyhlásil ohlášky a musel si vyjednat povolení ke svatbě od vrchnostenského úřadu. Hosty a družičky na svatbu měl za úkol pozvat družba.¹³⁰ Po první ohlášce se začaly chystat první svatební přípravy. Přípravovala se výzdoba a budoucí nevěsta dostávala od přátel svatební dary do výbavy.¹³¹ Bylo zvykem, že i budoucí manželé si před svatbou navzájem vyměňovali dary, např. šátky nebo botky. Svatba trvala obvykle jeden den, u zámožnějších rodin i dva dny. Konala se nejčastěji v úterý.¹³²

V den svatby se od rána shromažďovali hosté a zpívali se písňe. Mezitím družičky strojíly nevěstu do svatebního oděvu. Byla to vlněná sukně s modrým kabátkem s varhánky a na hlavě věnec s červenou mašlí. Zatímco ženich byl oblečen do koženic, punčoch, damaškové červené vesty a na hlavě měl aksamitku. Než se snoubenci odebrali do kostela, kde je čekal samotný obřad, nevěsta nejprve poděkovala svým rodičům a ti jí za to dali svá požehnání.

V kostele si pak snoubenci řekli své „ano“. Po obřadu se jelo do domu nevěsty na hostinu.¹³³ K tradičnímu svatebnímu jídlu se nejdříve podávala polévka jako základ. K druhému chodu se servírovala buď křenová omáčka nebo kachna se zelím. Mezi chody se zpívaly písničky nebo družba vyprávěl říkanky. Po obědě se všichni přesunuli do místní hospody, kde se tancovalo a slavilo. Druhý den po svatbě se nevěsta odstěhovala k manželovi a jeho rodičům. Zde by měla strávit zbytek svého života.¹³⁴ Jedna taková svatební hostina, o které máme dochované písemné zprávy, se konala na Betlémě 12. února 1841. Třiatřicetiletý hlinecký tkadlec Antonín Beneš z domku čp. 159 se oženil s osmnáctiletou Marií Moučkovou, která bydlela v domku čp. 373.¹³⁵

„Obě zasnoubené osoby sobě věrnost, lásku a upřímnost manželskou až po smrti zachovávati slíbily a tento slib rukou podání potvrdily ... Máteř ženicha Anna dům č. 159 i se vším přínáležejícím co jest v domě č. 159 hřebem přibito, pouty a háky upevněno a hlínou neb maltou uvrženo odevzdává se do vlastnosti vlastního syna Antonína Beneše a jeho manželce Marii. Mladí manželé se zavazují mateřskou postupní cenu 200 zl. mateři Anně složit a zapraviti.“
(Ze svatební smlouvy uzavřené mezi Antonínem a Marií).¹³⁶

¹³⁰ Má za úkol organizovat svatbu a zvát na ní hosty. Také pronáší proslovy a poděkování.

¹³¹ Peřiny, nádobí, hrábě, slaměnky...

¹³² ADÁMEK, Praha, 1900, str. 127.

¹³³ Tamtéž, str. 147.

¹³⁴ Tamtéž, str. 168.

¹³⁵ VOJANCOVÁ, I. *Svatba na Betlémě. In Hlinecko: Sborník příspěvků č 2.* Hlinsko: 1994., str. 10.

¹³⁶ VOJANCOVÁ, Pardubice, 2004. bez str.

V Hlinsku se za rok 1988 uzavřelo manželství 126 osob a 29 osob se rozvedlo. Skoro 10% dospělého obyvatelstva byli vdovy a vdovci.¹³⁷

Stáří bylo spojováno s různými nemocemi a ani na hlinecku tomu nebylo jinak. Zdravotní poměry na hlinecku byly příznivější, než v jiných krajích. Bylo to díky přírodním poměrům (poloha nebo podnebí) a fyzickou zdatností obyvatel. Celkový stav obyvatel byl dobrý až na některé chudší výjimky, kde sehrála důležitou roli špatná hygiena. Ta byla a pořád je nejdůležitějším aspektem k předejití nemoci.¹³⁸ Vyššího věku se dožívali spíše rolníci, kteří pracovali na čerstvém vzduchu, než tovární dělníci. U některých druhů řemesel se projevovala i typická nemoc. U hrnčírů se často objevovala otrava olovem a mlynáři trpěli častou chorobou plic.¹³⁹

K léčení chorob sloužily herbáře, které se dědily z generace na generaci. Každá z nich do něj sepisovala svá moudra, která se při léčení nemoci osvědčila.

Herbáře se daly také zakoupit na jarmarkových trzích. Na Hlinecku byly léky rozděleny na zažehnavací, pověřivé léčení a léčení rostlinnými a živočišnými látkami. Nejběžnější metoda byla zažehnavací. Zažehnávaly se bradavice,¹⁴⁰ dětský pláč, krtice, lišej nebo obyčejné leknutí. Jak už to tak bývá, bohužel ne všechny nemoci se daly vyléčit.

K těžce nemocnému člověku, který se již nedal uzdravit, byl zavolán rodinou felčar¹⁴¹ a kněz z Hlinska. Kněz se u nemocného modlil za jeho duši k Pánubohu. Poté se do domu zavolal rychtář. Ten sepsal s umírajícím poslední vůli, zapečetil ji a uschoval. Vůle se četla po třech dnech od úmrtí zesnulého. Když dotyčný umřel, nejprve se všude otevřela okna. To proto, aby jeho duše mohla vyletět. Poté byl rodinou umyt, upraven, ustrojen do černého obleku s plátěnou košilí a přikryt bílým přehozem. Takto zůstal až do té doby, než truhlář vyrobil rakev, ve které bude pohřben. Při vynášení rakve se zesnulým dělali na prahu tři kříže. Znamenalo to definitivní loučení zesnulého s domkem. Po pohřbu se konala úcta na počest zemřelého.

Doma se modlili za zemřelou duši a zapalovali za ni svíčku v místním kostele. Vdova po zemřelém nosila rok smutek. Když byl pohřben svobodný mládenec, bylo zvykem ho uctít tancem. Tanec zahajovali mládenci se svými družičkami. Lidé na hlinecku věřili, že lidská duše zemřelého je pořád s nimi.¹⁴²

---

¹³⁷ JANOUŠEK, Ing. Struktura obyvatel v Hlinsku. *Kontakt*. 1989, 20, str. 28.

¹³⁸ ADÁMEK, Karel Václav. *Sborník okresu hlineckého*. Hlinsko: Nákladem výboru národopisné výstavy, 1897. 23 s.

¹³⁹ Tamtéž, str. 104.

¹⁴⁰ Zažehnávaly se pomocí zvonění hran. Zažehnávač se musel modlit „Otčenáš“.

¹⁴¹ Ranhojič, osoba bez jakéhokoli lékařského diplomu, léčí na základě oprávnění.

¹⁴² ADÁMEK, Praha, 1900, str. 328 - 335.

K životnímu cyklu neodmyslitelně patří také obživa obyvatel. Každodenně hlinečtí rodáci sváděli nelehký zápas mezi neúrodou a nepříznivými poměry k získání nejnütnějších životních potřeb. Prvotním úkolem bylo obdělávání polí. Právě pole a lesy znamenaly v minulosti nejdůležitější faktor k získání obživy. Kromě zemědělství se hlavním zdrojem obživy stala řemesla, především hrnčičství a tkalcovství. Právě řemeslná výroba zde vznikla díky snadno dostupným přírodním surovinám, jako je hlína, dřevo a kámen. Rozvinula se i domácí výroba dřevěného nářadí a hraček.¹⁴³

Rozvoj řemesel dal popud ke konání pravidelných výročních trhů. Tyto výsady městu vydávali přímo králové. Nejstarší dochovanou zprávou o trzích se stala Tržní výsada udělena králem Maxmiliánem II. dne 6. listopadu 1568. Výsada udělovala právo pořádat dva výroční trhy (jarmarky), postní a svatodušní (den sv. Ludmily) a pondělní týdenní trh.¹⁴⁴

Druhým trhem se stala výsada tržní udělená Marií Terezií 2. března 1762. Výsada udělila právo konat sobotní týdenní trh na přízi, plátno a len.¹⁴⁵

„Wir Maria Theresia von Gottes Gnaden Römische Kayserin, in Geranien, zur Huragan.... Bekennen öffentlich mit diesem Brief und thun kund jedermänniglich, dass bey Unss Bürgermeister, Rath und Gemeinde des in Unserem Erb-Königreich Böhheim in Chrudimer Creyss gelegen Städtels Hlinský aller unterthänigst supplicando eingekommen und gebetten, Wir geruheten denenselben die Kayser: Königliche Gnad zu thun, und ihnen zu einigen Aufhilf einen Garn-Leinwand - Flachs und Woll Wochen -Marckt auf alle Samstag allermildest zu verleihen.“

(Výsada tržní daná Marii Terezií- 2. března 1762 Hlinsku)¹⁴⁶

Poslední trh povolil císař Josef II. 18. května 1786. Výsada udělila právo pořádat pět trhů na dobytek.¹⁴⁷

„Wir Joseph der Zweite, von Gottes Gnaden erwählter römischer Kaiser, zu allen Zeiten/....Wir geruheten ihnen die k:k: Gnade zu thun, und ihre von undenklichen Zeiten her in dem ruhigen Besitze innegehabten 4 Jahrmärkte, und zwar allemahl am Mittwoch nach den St: Appolonia....“

(Výsada tržní daná Josefem II. dne 18. května 1786)¹⁴⁸

---

¹⁴³ Tamtéž, str. 328

¹⁴⁴ SokA Chrudim, listina: 6. listopad 1568 Vídeň. Maxmilián II. dává na přimluvu Zdenka Berky z Dubé jeho poddanskému městečku Hinsku dva výroční trhy. Inv. č. 3.

¹⁴⁵ SokA Chrudim, listina: 2. března 1762 Vídeň. Marie Terezie propůjčuje městysu Hlinsku sobotní týdenní trh na přízi, plátno, len a vlnu.

¹⁴⁶ ADÁMEK, Karel Václav. *Zprávy Musea okresu hlineckého*. Hlinsko : Nákladem Musea okresu hlineckého, 1908. 11-12 s.

¹⁴⁷ SokA Chrudim, listina: 18. květen 1786 Vídeň. Josef II. propůjčuje Hlinsku 4 výroční trhy a 5 trhů na dobytek.

Hlinečtí a svratečtí hrnčíři se po vzoru jiných řemesel sdružili do hrnčířského cechu. Řídil se majestátem krále Vladislava II. z roku 1488. Cech se v roce 1706 rozdělil na cech hlinecký a svratecký. Hlinecký cech sdružoval patnáct hrnčířů.¹⁴⁹ Zaniklé hrnčířství bylo nahrazeno tkalcovstvím.

Tkalci se výrobou příze a plátna zabývali především v zimě, kdy kvůli napadanému sněhu byla práce na poli přerušena. Tkalci pracovali každý den kromě soboty, kdy chodívali na zdejší trh. Pracovali doma a hotové výrobky byly odevzdávány do továren, nebo putovaly do různých zahraničních měst. V polovině devatenáctého století přešla řemeslnická výroba na výrobu tovární.

---

¹⁴⁸ ADÁMEK, Karel Václav. *Zprávy Musea okresu hlineckého*. Hlinsko: Nákladem Musea okresu hlineckého, 1908. str. 12-13.

¹⁴⁹ SokA Chrudim, fond Archív města Hlinska 1443 – 1945: Pamětní kniha 1836 – 1938, , inv. č 499, kart. 261.

VII. Dramatický vývoj lokality v 2. polovině 20. století

Od šedesátých let zasáhla Betlém dramatictější část své existence. Vše souviselo s rozvojem řemesel a čím dál tím větším zájmem o tovární výrobu. To mělo za následek značný úpadek řemeslníků, kteří pracovali ve svých chalupách. Začaly se stavět modernější a daleko prostornější domky, a ty sklízely daleko větší ohlas, než tradiční domky s trojdílnou dispozicí.

Betlém začal měnit svoji tvář. Kdysi rušný a veselý život, který tu lidé prožívali, pomalu utichl. Domky bez jakéhokoli zásahu lidské ruky začaly pomalu chátrat a mizet před očima. Dalo by se říct, že v tu dobu se Betlém stál rájem řádění vandalů. Na rozpadající se zdívo, rozmlácená okna nebyl zrovna příjemný pohled. Začaly se objevovat i cedule s nápisem: „*Vstup zakázán, poškození je trestné!*“¹⁵⁰ Kolem domků, tak mnozí lidé chodili se smutkem v očích.

Na historicky hodnotný význam této čtvrti upozornili již v padesátých letech autoři při pořizování seznamu nemovitých kulturních památek. S devastujícím stavem se nemohli smířit mnozí odborní pracovníci a zvláště malíř Bohumír Komínek.¹⁵¹ Prostřednictvím svých obrazů se snažil lidem zdůraznit půvab Betléma. Jeho obrazy s tematikou - U nás na Betlémě, Betlémská procházka nebo Sušení na Betlémě, sklízely velký úspěch, ale nevyprovokovaly obyvatele natolik, aby se postavili za záchranu lokality.

„ Napadlo mě, že si těch obrazů někdo všimne a uvědomí si, jak jsou ty domy vlastně pěkné. Samozřejmě to byla blbost, protože lidi tohle nezajímá. Betlémy jsem dělal tak trochu účelově, jako agitku... Já chtěl Betlém zachránit, oni zbourat, a docela by jim stačilo mít ho doma namalovaný... “

(Bohumír Komínek. 2002).¹⁵²

S tím se nemohl smířit, a proto se pustil do promyšlené záchranné akce. Jeho velkou oporou se mu stala partnerka a malířka Miroslava Zýchová (od konce sedmdesátých let spolu začali bydlet na Betlémě a vytvořili pozoruhodný umělecký pár). Přes jejich velkou snahu a úsilí některých hlineckých nadšenců se jim podařilo získat pro Betlém v roce 1970 status chráněného území ve vyhlášece o zřízení Chráněné krajinné oblasti Ždárské vrchy.

Bohužel se stále nepodařil změnit neblahý a nevyhovující stav Betléma. Rada i někteří občané byli toho mínění, že zachování architektury je nežádoucí. Podle nich nevyniká krásou,

---

¹⁵⁰ Hlinecký Betlém bude žít. *Budovatel: Orgán Chrudimského OV KSČ a ONV*. 1993, str. 10.

¹⁵¹ Narodil se 15. března 1944 v Hlinsku. Vyučil se v oboru nástrojář. Stal se spoluzakladatelem filmového klubu, kde působil jako předseda výboru. Malovat začal v roce 1973. Našel si životní partnerku Miroslavu Zýchovou. Bohužel roku 1989 přišel o zrak. Zemřel roku 1990.

¹⁵² ORLÍKOVÁ, J, et al. *Bohumír Komínek : 1944-1999*. Hlinsko : Betlehem, 2002. str.14.ISBN 8023893572.

původností bydlení. A ani nevyhovují hygienickým potřebám. Proto rada uložila odboru výstavby úkol, aby opět požádal ONV Chrudim o vyvolání jednání se státní památkovou péčí. Jednání o využití areálů Betlém se uskutečnilo 22. září 1977. Zúčastnili se ho zástupci ONV Chrudim a VčKNV.¹⁵³ Z jednání vzešel návrh, aby stávající zástavba ve středu města byla zachována a dále asanována tak, aby zde vzniklo místo klidu. Tento návrh však podléhal dalšímu schválení vyšších orgánů.¹⁵⁴

Počátky záchranných prací jsou spojeny se jménem Lud'ka Štěpána. V roce 1985 vypracoval Jiří Škabrada architektonické hodnocení staveb, které sloužilo jako podklad pro možné využití lokality.¹⁵⁵ Následující období se neslo v duchu velkých diskuzí mezi nadšenci, kteří propagovali záchranu a odpůrci. Rada MěNV se touto otázkou znovu zabývala 15. května 1986. Nesouhlasila, aby z Betléma byla vytvořena chalupářská oblast. Požadovala vyjmutí Betléma z ochranné oblasti a postavit v této části moderní zástavbu. Velký obrat nastal až roku 1987. Památková péče s krajským výborem prosadila návrh kompromisního řešení o záchranu centrální části Betléma.

Odbor kultury Východočeský krajský národní výbor v Hradci Králové 5. ledna 1988 pověřil provedením záchranu dvaceti vybraných objektů Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích (dále jen KSSPPOP). Záchranné práce byly zahájeny ještě v polovině téhož roku. Objekty, které do té doby patřily městu, byly převedeny do vlastnictví KSSPPOP Pardubice. Objekty, které nepatřily městu, byly postupně vykupovány od původních majitelů. Výkup probíhal podle schváleného harmonogramu.¹⁵⁶

V roce 1989 byl schválen program záchranu a společenského využití Betléma.¹⁵⁷ Památkový ústav v Pardubicích pověřil Soubor lidových staveb Vysočina, aby se ujal záchranu. Smyslem programu bylo vytvoření vhodných podmínek pro záchranu jedinečného urbanistického celku. Restituce souboru a vhodná prezentace přibližující život lidí, práci a způsob bydlení drobných řemeslníků.

I přes všechny snahy a úsilí pracovníků Betlém stále neměl vyhráno. Další dramatický zvrat nastal po sametové revoluci v roce 1989.

---

¹⁵³ Miloš Chvalina – ministerstvo kultury ČSR, Jan Pravda – náměstek předsedy VčKNV, Jaroslava Poláková – náměstek předsedy ONV Chrudim.

¹⁵⁴ SokA Chrudim. *Fond Kronika města Hlinska IV. 1962 – 1986*. kar 122, inv. č. 208.

¹⁵⁵ Hlinsko - Betlém: architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (J. Škabrada, Z. Rachnevová), 1985.

¹⁵⁶ VOJANCOVÁ, I. Betlém. *Reportér OF Hlinsko: Svoboda-demokracie-humanismus*. 1990, 6, str. 1-2.

¹⁵⁷ Autoři: M.Křivanová, L.Štěpán, I. Vojancová.

Hlinecký Koordinační výbor Občanského fóra¹⁵⁸ zpochybnil celý návrh záchrany Betléma a požadoval zastavení záchranných prací. Někteří stále nebyli přesvědčeni o existenci Betléma. Vedení města Hlinska usilovalo o nahrazení historické části novými panelovými byty či výstavbou obchodního nákupního centra, které by se dalo lépe využít. Pracovníci památkové péče a přední odborníci na lidové stavitelství se snažili město přesvědčit o správnosti záchrany čtvrti Betlém. Vlekly se neustále spory, které nebraly konce. Bylo velmi těžké přesvědčit MěNV o nezbytnosti zachování historické části.

Situace se začala vyjasňovat v průběhu roku 1990, kdy nové vedení města rozhodlo o důležitosti městské čtvrti Betlém. 16. 2. 1990 se v Hlinsku na náměstí konalo shromáždění Občanského fóra, kde poprvé KV OF vyslovil své stanovisko k obnově čtvrti Betlém. Celé stanovisko bylo předloženo hlinecké veřejnosti a obsahovala několik těchto bodů:

obnova Betlému musí probíhat jen na základě kvalifikovaného jednání pracovníků památkové péče a Městského Národního výboru.

KV OF bude ochoten se těchto jednání zúčastnit a celý jeho průběh zveřejnit.

obnova lokality musí probíhat v souladu se zájmy celého města.

prosazování způsobu opravy tak, aby se stal žijící součástí města.¹⁵⁹

Po zveřejnění stanoviska, které vyšlo v Reportéru OF Hlinska, pracovníci SLS Vysočina sdílí stejný názor, že o ochraně čtvrti by měli rozhodovat pracovníci památkové péče. Schválený program má tak jediný cíl: záchranu významné kulturní památky pro příští generace a propojit obnovenou část se životem města.¹⁶⁰

Po více jak dvaceti letech prudkých diskuzí a sporů došlo Občanské fórum ke stejnému závěru jako pracovníci SLS Vysočina. A tak Hamletovská otázka „Být či nebýt“ byla konečně jednomyslně zodpovězena.

---

¹⁵⁸ Je spontánně vzniklé hnutí občanů, které spojuje snaha o hledání nových východisek v krizové situaci. Základní cíl OF je vznik svobodných voleb. Zabývá se řešením místních problémů, připravují stávkové nebo demonstrační akce. OF je prostředkem místní sebeobrany. První shromáždění OF v Hlinsku bylo 23. ledna 1989 před Komorním divadlem. Účastnilo se ho kolem 300 mladých lidí. Hlavním členem hlineckého fóra, byl Karel Havlíček

¹⁵⁹ KV OF Hlinsko. K obnově hlineckého Betléma: Stanovisko KV OF. *Reportér OF Hlinsko: Svoboda-demokracie-humanismus*. 1990, 7, bez str.

¹⁶⁰ Kolektiv SLSŘ Vysočina. K obnově hlineckého Betléma: Vyjádření ke Stanovisku KV OF Hlinsko. *Reportér OF Hlinsko: Svoboda-demokracie-humanismus*. 1990, 9, bez str.

První objekty byly návštěvníkům zpřístupněny v roce 1993. O dva roky později (1995) byl Betlém prohlášen za městskou památkovou rezervaci lidové architektury.

Okresní úřad v Chrudimi v souladu s návrhem Památkového ústavu v Pardubicích vydává rozhodnutí o vymezení ochranného pásma na základě vyhlášky č. 66/1988 sb. Hranice je vedena po rozhraní chodníku a silnice Wilsonova vpravo ve směru od nádraží až k ulici Komenského po rozhraní chodníku. Odbočuje do ulice Čelakovského, a vede až na roh parcely č. 445, pokračuje k pravému břehu Chrudimky. Po břehové čáře vede až k pravému břehu potoka Drachtínky a směřuje opět k Wilsonově ulici.¹⁶¹

Zjednodušeně řečeno ochranné pásmo rezervace je ohraničeno několika body. Na severu parkovištěm při Komenského ulici, na východě ulicí Veleslavínova a Čelakovského, na západě korytem Drachtínky a na jihu Chrudimkou. Zřízením ochranného pásma byla zvýšena ochrana prostředí nemovitých kulturních památek před nepříznivými vlivy a rušivými zásahy. V památkovém ochranném pásmu nelze stavět zařízení, která by esteticky znehodnocovala nebo narušovala architekturu souboru.

---

¹⁶¹ Vyhlášení památkového ochranného pásma Betlém – Hlinsko, vydal okresní úřad Chrudim, 1994.

VII.1 Záchrana objektů

Bohužel v této problematice jsem narazila na fakt, že veškerá dokumentace, rozbor, poznatky z průzkumů či hodnocení jednotlivých staveb během rekonstrukce nejsou dostatečné, což znamená, až na některé výjimky téměř nepřístupné. U některých objektů se navrhovaný postup rekonstrukce nedržel původní plánované dokumentace. Tudíž je výsledek záchranných prací odlišný od žádoucích postupů. Tyto postupy jsou sice možné, ale neměly by se zaměřovat pro veřejnost se záchranou činností. Důležité je zmínit to, že téměř veškeré publikace a prezentace Betléma pro veřejnost se snaží reálný stav spíše zapřít. Přičemž skutečnost, že u většiny objektů můžeme mluvit o novostavbách, je zřejmá již na první pohled. Domnívám se, že hlavní příčinou toho byly úplné rekonstrukce, či různé variace na své původní předlohy.

Pracovníci SLS Vysočiny stáli před problémem, zda zachovat objekty prostřednictvím jen několika potřebných oprav, nebo přistoupit k celkové rekonstrukci objektů. Na základě stavebně historických a etnografických průzkumů rozhodli pracovníci o druhé variantě celkové rekonstrukce, ve snaze zachovat co nejvíce původních prvků. Stavební záchranné práce začaly úplným rozebráním a odstraněním staveb, což mělo za následek větší rozsah úpravy jednotlivých konstrukcí domu.

Byly zpracovány nepříliš obsáhlé projektové dokumentace pro opravu a expoziční využití domu (62, 134, 158, 161, 159, 162, 180, 182, 318, 361, 362).¹⁶² Dokumentace obsahovala základní údaje o současném stavu a návrhy oprav. Záměr obnovy vycházel z architektonického a etnografického průzkumu SURPMO Praha.¹⁶³

Jednotlivé objekty byly postupně upravovány do podoby, kterou schválila koncepce záchrany¹⁶⁴ a ve vhodné míře doplněny přenesenými částmi z jiných domků Betléma. Hustota zástavby však není v původní míře. Jen pro přehled, hustota původní zástavby byla v roce 1839 kolem 100 objektů. K roku 1985 se jejich počet snížil na 63. V současné době je počet objektů v areálu 26.

---

¹⁶² Hlinsko Betlém-zaměření současněho stavu a studie úprav, investor UP Pardubice, zpracovatel SURPMO.

¹⁶³ zpracovává projektovou dokumentaci, studie návrhových staveb...

¹⁶⁴ Bohužel, ne vždy byly respektovány zadané pravidla.

Byly použity následující způsoby forem opravy:

a) Drobná oprava

Proběhla jen u objektu čp. 178, který byl v dobrém stavu a nepotřeboval větší úpravy. Proto byla provedena jen lehčí oprava střešní krytiny nad přístavkem, oprava průčelí a štítu domu. Ve spolupráci s majitelem byl proveden nátěr fasády.¹⁶⁵

b) Oprava - částečná rekonstrukce

Tento typ úpravy proběhl u objektů čp.: 62, 180, 182, 361. Zásah spočíval v opravě narušených částí, rekonstrukcí roubení. Došlo k výměně spodních trámů a podlahy. U všech byla vyměněna střešní krytina a krov. Kvůli vlhkosti a vyskytujícím se plísním nově provedena izolace. A nakonec svislé zděné konstrukce opatřeny vápenným nátěrem¹⁶⁶ a sanační omítkou. U objektu čp. 361 muselo dojít k rekonstrukci komorové části a doplněn systém odvětrávacích kanálů. V objektu čp. 180 musela být odstraněna bedněná příčka rozdělující síň. Projektovou dokumentaci vedl pan Ing. arch. Petr Dostál

c) Rozsáhlejší oprava - rekonstrukce

Proběhla u objektů čp. 134,158,159,161,318,362

Objekty byly rozebrány a zvýšeny do původního stavu. Poškozené části byly nahrazeny novými. Provedena sanace proti napadení dřevomorkou. Kompletně byla předělána i střešní krytina. V některých případech muselo být rozebráno i komínové těleso. U všech objektů proběhla výměna podlah. V objektu čp. 158 prošla menšími opravami i původní černá kuchyně.

d) Celková rekonstrukce - kopie

Objekty čp. 162, 165, 466. Tyto objekty byly na rozhraní celkové rekonstrukce a kopie. Bohužel kvůli špatnému stavu musely být rozebrány a postaveny znovu. Bylo nutné provést nový základ usazený do hloubky pod úroveň terénu.

---

¹⁶⁵ Městský úřad Hlinsko. *Stavební úpravy objektu čp. 178.*(č.j 631/91). Hlinsko. 1991

¹⁶⁶ Betlém – návrh stavebních úprav objektu čp.. 361. zpracovatel M.Křivanová, I. Vojancová, 1989.

Kvůli špatnému stavu byl i objekt čp.157 zbourán a znovu postaven v roce 1994 podle půdorysu stabilního katastru z roku 1893. Z původní stavby zůstalo pouze menší křídlo, které je součástí objektu.

Mimo rekonstrukcí jednotlivých objektů musela být provedena i řada doplňkových úprav prostoru. Vhodné zvolení veřejného osvětlení a oplocení podle dochovaných fotografií. Důležitou součástí byla i výsadba zeleně. Po roce 1998 byla v areálu doplněna vysoká zeleň. Výsadba stromů tvořila a dodnes tvoří parkovou zeleň, která dotváří stylové prostředí.

V první polovině roku 1994 provedeny veškeré elektrorozvody, vodovod a celková kanalizace. Realizace inženýrských sítí se volila tak, aby objekty mohly být na sítě napojeny.¹⁶⁷

Záchrana Betléma má význam pro porovnání života lidí od poloviny osmnáctého do začátku dvacátého století. Památková rezervace se tak dočkala uznání nejen místních lidí, ale převážně návštěvníků z různých koutů České republiky. Je obdivována a fotografována ze všech stran.

---

¹⁶⁷ SokA Chrudim. *fond Kronika V. 1986 – 1995*. kart 123, inv. č. 209.

VIII. Betlém - jeho podoba a využití dnes

Podoba dnešního Betléma se značně odlišuje od dob z osmnáctého století, kdy jej založili řemeslníci. Tehdy byl život v okolí velice rušný, lidé si navzájem pomáhali. Vzniklá čtvrť se stala pro mnohé útočištěm po válce. Obyvatelé se tu pomalu začali vzpamatovávat z následků třicetileté války a snažili se docílit zahlazení lidských a materiálních ztrát.

Dnes je úplně všechno jinak. Poté, co většina domku musela být zbourána a další část objektu asanována, se celkový původní vzhled čtvrti změnil. Betlém tak nasadil díky pracovníkům SLS Vysočina novou tvář, která má za úkol alespoň z malé části připomenout tehdejší život a celkovou atmosféru. Ve čtvrti se mísí několik vývojových fází jak roubených, tak zděných domků.

Betlém je unikátní ukázkou zdejšího vývoje řemeslnické části města Hlinska. Návštěvníci zde uvidí vývoj lidových staveb, mohou si připomenut, jak vypadal život a bydlení drobných řemeslníků v různých časových rozmezích. Jsou zde k vidění obnovené dílny hrnčířů, tkalců, klempířů, kožešníků, brusičů, ševců a dalších řemeslníků. Soubor lidových stavem zachránil a zpřístupnil lidem hodnotu kulturního odkazu. Velmi významným prvkem je zde technické zařízení na vodní pohon.

Nedílnou součástí obnovy se stala i nová údržba zeleně, u některých domků jsou dokonce zakládány květinové, ovoce a zeleninové zahrádky. Úpravám se nevyhnul ani zdejší potok, který procházel zástavbou a musel být revitalizován. Odstranily se novodobé prvky, které celkově narušovaly celkovou atmosféru okolí. V areálu byly vybudovány nové komunikační trasy. Na výstavbu cest byly použity žulové kostky právě z hlinecké žuly. Obnově a rekonstrukci areálu památkové rezervace můžeme děkovat především SLS Vysočina a obyvatelům města Hlinska, kteří zajistili finanční pomoc. V současné době prožívá dochovalá část Betléma svůj rozkvět. V památkové rezervaci lidové architektury je zachováno více jak sedmáct objektů, z nichž třináct je majetkem Památkového ústavu Vysočina. Ostatní dochované objekty patří soukromým vlastníkům.

V 3 objektech můžou návštěvníci z celého světa vidět expozice, které přibližují život a práci řemeslníků z období 18. a 19. Století (62,158,159). V dalších dvou objektech se pořádají tematické výstavy a jiné různé programy. Zbývající objekty jsou využívány jako zázemí SLS Vysočina (pokladna s prodejnou (180), konzervátorská dílna (182)).

Návštěvníci si zde mohou přiblížit nejen tehdejší život, ale mohou navštívit objekty, ve kterých se prodávají bylinky, odnést si s sebou mohou i drobné upomínkové předměty, či příjemně posedět ve zdejší stylové kavárničce.

Dále si mohou vychutnat lahodné čaje v čajovně či zavítat do vyhlášené betlémské restaurace u Svatého Huberta, která nabízí více jak 60 míst k posezení ve stylovém prostředí. V domku číslo 134 se nachází prodejna „Bylinka“, kde si návštěvníci mohou zakoupit nejen čaje a bylinky, ale i keramiku či drobné dárky. Personál návštěvníkům rád poradí při výběru čajů a jiných léčebných tinktur.

Historický areál poskytuje i možnost ubytování v „Chalupě Betlém“. Tato z části roubená a z části zděná chalupa byla postavena v duchu původní zdejší architektury.

Rok co rok se zde konají velmi zajímavé kulturní programy a výstavy zaměřené na lidové obyčeje, řemesla či celkovou historii. Betlém může nabídnout svým návštěvníkům některé fenomény, které jsou ojedinělé v Pardubickém kraji.

Je neodmyslitelně spojen s Adámkovými folklórními slavnostmi, které se konají poslední srpnový víkend již čtrnáct let. Hlavním aktérem je hlinecký folklórní soubor Vysočan. Slavnosti jsou rozděleny do dvou dnů, kde jednotlivé pozvané soubory prezentují folklór svého kraje. První den reprezentují folklór dětské soubory a druhý den naopak dospělé soubory z celé České republiky i ze zahraničí.¹⁶⁸ Je tradicí, že nedělní dopoledne je zasvěceno i tradičnímu jarmaku. Tyto slavnosti nesou jméno známého hlineckého rodáka, kterým není nikdo jiný než Karel Václav Adámek (1868-1944),¹⁶⁹ který byl jedním z hlavních představitelů hlineckého regionu.

Hlinecký festival získal velmi dobrou úroveň, o níž vypovídá především velký zájem diváků. A jeho hlavním cílem je udržovat tradice, které by jinak byly zapomenuty.

Dlouhou tradici zde mají i masopustní obchůzky – lidově řečeno maškary. Masopust je tradicí, která slouží k ukončení zimního období a zároveň uvítání jara. Tyto obchůzky se od jiných liší nejen celým průběhem, ale i rozmanitostí jednotlivých masek. Každá maska měla ustálenou funkci. V některých rodinách se maska dědila z generace na generaci, převážně z otce na syna. Masky se na Hlinecku dělily na dvě barvy černou a červenou. Zpravidla červené masky na sebe oblékali svobodní chlapi. Důležitou úlohu celého masopustu sehrál medvěd, který nejdříve tancoval mezi diváky. Poté mu byl přečten ortel a byl zastřelen.

---

¹⁶⁸ *Adámkovy folklórní slavnosti* [online]. 2009 [cit. 2011-02-12]. Folklorní sdružení České republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.folklornisdruzeni.cz/>>.

¹⁶⁹ Spisovatel, národopisec. Reprezentuje třetí generaci rodu Adámků. Proslavil město v mnoho směrech. Vystudoval právnickou školu. Byl členem Královské české společnosti. Zřídil Okresní odbor hlinecký národopisné výstavy československé. Roku 1944 zemřel ve svém rodném městě.

Přípravy týkající se průvodu jsou velmi náročné. Jedná se o jeden z mála obyčejů, který se na Hlinecku dochoval.¹⁷⁰

Národní rada pro tradiční lidovou kulturu doporučila v roce 2009 zapsání hlineckého masopustu do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky. K nejvíce vyhledávaným aktivitám patří programy zaměřené pro školy.

Vytvořila se zde tradice konání předvánočních trhů a připomínání starších vánočních zvyků, které byly typické pro Hlinecko.

K vidění je předvedeno lidové zdobení vánočních stromečků, ukázka tradičního pečiva a jiných sladkostí. SLS Vysočina získal do svých sbírek mechanický betlém od autora Rudolfa Frinta z Nového Města nad Metují. Každá výstava je doplněna kulturním programem. Každoročně zde pracovníci SLS Vysočina pod vedením paní Ilony Vojanové vytvoří pohádkovou atmosféru Vánoc pro potěšení dětí, ale i dospělých.

Bohužel zpřístupněné objekty nemají bezbariérový přístup. Návštěvníci na vozících, se do interiérů dostanou jen s pomocí asistence.¹⁷¹

Výstavy pořádané Betlémem:

- 14.12.2002 - 05.01.2003: *Betlém Vánoční*: unikátní mechanický betlém R.Frinty.
- 08.04.2003 - 27.04.2003: *Velikonoce na Betlémě*: přibližovala tradiční obyčeje.
- 06.05.2003 - 25.05.2003: *Malované skleněné lahvičky, přírodní a skleněné šperky* (čp.162): Kateřiny Pachlové, Dagmar Komůrkové.
- 15.07.2003 - 31.10.2003: *Z prádelníků našich babiček*, výstava prádla ze sbírek souboru lidových staveb Vysočina.
- 15.09.2003 - 09.09.2003: *Živá historie II*.
- 24.07.2004 - 31.10.2004: *Lidový oděv na Hlinecku*
- 20.09.2004 - 24.09.2004: *Živá historie III*
- 22.03.2005 - 10.04.2005: *Velikonoce na Betlémě*
- 18.06.2005 - 31.10.2005: *A já pořád kdo to tluče*. (Výstava se konala v domku čp.162 věnovaná bednářství).
- 19.09.2005 - 23.09.2005: *Živá historie IV*.
- 10.12.2005 - 01.01.2006: *Betlém vánoční*.
- 01.05.2007 - 08.07.2007: *Pověsti z Horácka*
- 21.07.2007 - 31.10.2007: *Trošku mlíčka do hrníčka*

---

¹⁷⁰ KŘIVANOVÁ, M, et al. *Hlinsko :srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko : 2009, 2009. str.120-121. ISBN 9788025445938.

¹⁷¹ Většinou se jedná o zvýšený práh či schod.

02.12.2007 - 30.12.2007:	<i>Betlém vánoční</i>
04.04.2008 - 22.06.2008:	<i>Báchorky z Vysočiny</i>
08.07.2008 - 31.10.2008:	<i>Kouzelný svět her</i>
13.12.2008 - 04.01.2009:	<i>Betlém vánoční</i>
07.04.2009 - 19.04.2009:	<i>Velikonoce na Betlémě</i>
23.03.2010 - 11.04.2010:	<i>Velikonoce na Betlémě</i>
01.05.2010 - 13.06.2010:	<i>Výstava prací oboru ZUŠ Hlinsko (č.p. 362).</i>
01.07.2010 - 31.10.2010:	<i>Pomocníci v kuchyni.</i>
27.08.2010 - 29.08. 2010:	<i>5. Adámkovy folklorní slavnosti</i>
20.09.2010 - 24.09.2010:	<i>Živá historie IX</i>
14.12.2010 - 02.01.2011:	<i>Betlém vánoční</i>

Betlém sice není atraktivní jako skanzen na Veselém Kopci. Hlavním důvodem je městská zástava přímo okolo Betlému. Ale i přesto obyvatelé města již začali chápat Betlém jako součást města. A čím dál častěji je láká k nedělním procházkám či návštěvám.

Na závěr bych ráda zopakovala, že Betlém je výjimečný urbanistický celek, který dokládá způsob bydlení a života řemeslníků. Má za úkol přibližovat život tak, jak vypadal kdysi v osmnáctém století. Obnovou této čtvrti Hlinsko získalo jedinečnou kulturní památku, která je součástí národního kulturního dědictví.

IX. Betlém v kontextu SLS Vysočina

IX.1 Soubor lidových staveb Vysočina

Památková rezervace Betlém, skanzen Veselý Kopec a historické zastavěné osady Svobodné Hamry, Dřevíkov, Možděnice a Všeradov patří pod správu lidového stavitelství Souboru lidových staveb Vysočina.¹⁷² Díky skanzenům se stal soubor jediným muzeem v přírodě lidového stavitelství a řemesel v Pardubickém kraji. Soubor vznikl v roce 1972. Souvisel s počátečním nadšením Lud'ka Štěpána, který dal jako první podnět k záchraně hmotných lidových staveb, jejich rekonstrukcí a následný převoz na Veselý Kopec. Tehdy byla expozice spravována Okresním muzeem v Chrudimi, které bohužel nemělo dost finančních prostředků na záchranu dalších expozic. Proto roku 1981 převzalo Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích správu nad celým souborem. Od ledna 1982 bylo zřízeno samostatné pracoviště SLS Vysočina se sídlem ve Svobodných Hamrech. Vznikl zde poradní sbor ředitele KSSPPOP Pardubice s předními odborníky jako je například: Ing. Arch. Jiří Škabrada nebo Csc., a ing. Arch Petr Dostál. Historický průzkum expozic zajišťovali pracovníci SÚRPMO Praha. Aby mohla vzniknout ucelená ukázka staveb, bylo třeba některé objekty přesunout na předem vyhrazené místo. Pro většinu přenesených staveb to byla jediná možná záchrana.¹⁷³

V roce 1985 měl již soubor celkem 25 funkčních objektů. Velkou změnou se stalo přemístění sídla správy do nového objektu v Hlinsku. V novém sídle (čp.350) byly vybudovány nové prostory pro depozitář a dílnu. Do objektu čp. 182 byla přestěhována i konzervátorská dílna. Do funkce vedoucí správy byla jmenována paní Ilona Vojancová, která od samého začátku úzce spolupracovala s panem Lud'kem Štěpánem. Odborná činnost souboru Lidových staveb Vysočina je velice pestrá. Hlavní náplní se stala rekonstrukce a obnova objektů. Rovněž se podílí na vypracování etnografických a stavebně historických průzkumů daných objektů, které jsou využívány k přípravě expozic a různých pořádaných výstav. Dále má za úkol restaurování jak sbírkových předmětů, tak objektů. Pozornost věnuje i publikační a propagační činnosti. Pracovníci souboru píší do odborných časopisů či sborníků. Pyšní se i několika populárně-vědeckými monografiemi. V roce 1980 vznikla i sbírková činnost SLS Vysočina a stala se důležitou činností pracovníků souboru. K evidenci získaných předmětů je využíván počítačový program Demus 99 Evidence. Soubor úzce spolupracuje s oddělením Státního památkového ústavu v Pardubicích.

¹⁷² leží v prostoru vymezeném společnou hranicí CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory.

¹⁷³ KŘIVANOVÁ, M., et al. *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko : Státní památkový ústav - Soubor lidových staveb Vysočina,, 2002. str. 8. ISBN 8090409709.

SLS Vysočina pořádá každoročně pestré a velmi oblíbené kulturní a společenské akce, které slouží k přiblížení lidového stavitelství a životu tehdejších lidí. Přípravuje tematické výstavy a různé vzdělávací programy. Nejznámější akcí je Masopust, který se koná pravidelně již od roku 1994. Mezi další akce patří posvícení, vítání jara, Veselokopecský jarmark a další. Nesmím opomenout zmínit zaměstnance SLS Vysočina, bez kterých by soubor neexistoval. Ředitelkou a vedoucí správy je PhDr. Ilona Vojancová. Má za úkol řídit veškerý provoz souboru. Provádí etnografické průzkumy a vyjadřuje se ke stavebním úpravám všech objektů. Mimo jiné připravuje návrhy expozic k tematickým výstavám. Zástupcem vedoucí správy a zároveň starostkou města je PhDr. Magda Křivanová. Výtvarnou realizaci výstav je pověřena výtvarnice Mgr. Jana Kramperová. O evidenci a dokumentaci sbírek se stará dokumentátorka Bohuslava Obolecká. Těmto lidem patří velké uznání za jejich vytrvalou práci.¹⁷⁴

IX.1.1 Veselý kopec

Šestnácté století je ve znamení zakládání drobných osad ve vyšších polohách. Nejlepší podmínky měly Železné hory. U těchto rolnických obcí většinou chybí společná pastviště a veřejnými plochami se staly jen cesty. V Železných horách tímto způsobem vznikl v šestnáctém století i Veselý Kopec.¹⁷⁵

Kopec se stal domovem drobných rolníků. Bohužel ale s postupem času a rozvojem společnosti domky pomalu chátraly a téměř všechny zcela zanikly. Jediný domek, který zachoval svoji podobu, se stal domek čp. 4. Právě tento zachovaný objekt a okolní příroda se staly důvodem k obnově a přenesení lidových památek na toto místo. Z iniciativy Luďka Štěpána a s pomocí ochránců památek začala v roce 1969 postupná obnova objektu.

Díky nim sem byly v sedmdesátých letech dvacátého století převezeny významné lidové stavby z okolních vesnic. Veselý Kopec je zpřístupněn široké veřejnosti od roku 1972. Středisko krajské památkové péče a ochrany v Pardubicích vytvořilo v roce 1981 pracoviště „Souboru lidových staveb Vysočina“, které bylo pověřeno zajištěním provozu a celkové údržby památek. Velký důraz byl kladen na záchranu a obnovu lidových staveb. V roce 2001 byl podán na Ministerstvo kultury České republiky návrh na prohlášení Veselého kopce za kulturní památku. Na rozloze 3,5 ha. se rozkládá téměř 30 objektů. Tvoří volně rozptýlenou osadu.

Expozice na Veselém Kopci návštěvníkům přibližuje svědectví o životě drobných rolníků od první poloviny devatenáctého století. Domy se vyznačují roubenou konstrukcí a sedlovou

---

¹⁷⁴ KŘIVANOVÁ, Hlinsko, 2002. str. 55-75.

¹⁷⁵ ŠTĚPÁN, L, et al. *Chrudimsko : utváření venkovských sídel*. Chrudim : 2001. str. 130. ISBN 80-902257-6-4.

střechou krytou převážně šindelovou krytinou.¹⁷⁶ Veselý kopec se stal centrem Lidových staveb Vysočina.

Objekty tvořící muzeum v přírodě Veselý kopec: Obilný mlýn na vodní pohon, usedlost z Hlinecka, výměnek ze Širokého Dolu¹⁷⁷, návesní zvonička, usedlost z Lezníku, polygonální stodola ze Sádku, objekt čp. 4 „U Pilných“, suška lnu, suška ovoce, hájenka z Kozojed, vodní pila, vodní olejna, bělidlo, stupník na tlučení třísla, Mičkova chalupa, Gregorova dílna z Herálce a statek z Mokré Lhoty..

IX.1.2 Svobodné Hamry

Obec vznikla v patnáctém století v blízkosti místní železářny. Jak je již patrné, prvními obyvateli se stali řemeslníci. Ti zde pracovali až do sedmnáctého století. Dochovaným unikátem obce se stal vodní kovací hamr poháněný vodou. Díky Souboru lidových staveb Vysočina, došlo k celkové rekonstrukci v roce 1980 a hamr mohl být zpřístupněn široké veřejnosti. Expozice byla doplněna o mlýnici na výrobu jáhel z prosa a výroba krup. Ve Svobodných Hamrech se návštěvník může podívat i do zámečku ze sedmnáctého století, či roubené hospody datované rokem 1794.¹⁷⁸

IX.1.3 Možděnice

Vznikly v patnáctém století, jako osada rolníků a lesních dělníků. Dochovaly se tu roubené řemeslnické dílny, které mají za úkol dokládat způsob práce se dřevem. Stavby byly ponechány na původním místě. Návštěvníkům je zpřístupněná truhlářská a kolářská dílna,¹⁷⁹ která je zařízena nástroji k opracování dřeva (štok s trojnožkou, soustruh na kliku, dřevěný katr...). Za pozornost stojí i kovárna z roku 1800.¹⁸⁰ V současné době jsou objekty v Možděnicích z technických důvodů uzavřeny.

IX.1.4 Dřevíkov

Založen pravděpodobně v roce 1542. Je známý svojí částečně zachovalou návší z přelomu osmnáctého a devatenáctého století s draslouhou a Židovskou uličkou. Židé si zde stavěli zděné patrové domy. Objekt čp. 43 byl původně synagogou.¹⁸¹ Za obcí je dochovaný židovský hřbitov.¹⁸²

---

¹⁷⁶ VOJANCOVÁ, I. *Soubor lidových staveb Vysočina*. Pardubice: Gloriet, 2004. bez str. ISBN 8086644588.

¹⁷⁷ Původní originál byl zrcadlově obrácen.

¹⁷⁸ VOJANCOVÁ, Pardubice, 2004, str. 13-15.

¹⁷⁹ součástí skanzenu Veselý kopec.

¹⁸⁰ DVOŘÁČEK, P. *Skanzeny : České a Slovenské republiky*. Praha : Academia, 2010. str. 95. ISBN 9788020017604.

¹⁸¹ Tamtéž, str. 95.

¹⁸² s náhrobky barokního a klasicistního typu.

IX.1.5 Všeradov

Dochovala se zde roubená mlýnice z roku 1745 s Královskou pilou. Původně to byl roubený mlýn na obilí spojený s pilou jednuškou

IX.1.6 Betlém

Rezervace ve středu vsi s jedinečným seskupením roubených objektů.

Srovnáme-li, všechny tyto objekty náležející SLS Vysočina, Betlém se může chlubit největším počtem dochovaných objektů. Zároveň je po skanzenu na Veselém Kopci druhou nejnavštěvovanější památkou.

X. Závěr

Ve své práci jsem se snažila zachytit historický vývoj Památkové rezervace Betlém a stručný nástin historie města Hlinska.

Práci jsem rozdělila do několika tematických okruhů. V úvodním okruhu jsem se věnovala charakteristice města. Snažila jsem se o přiblížení a lepší pochopení historického vývoje. Popsala jsem město v důležitých časových bodech, které město výrazně ovlivnily. Po tomto historickém vývoji, jehož první zmínka je datována rokem 1349, jsem se zaměřila na vývoj školství a průmyslu.

V dalším okruhu jsem se již zaměřila na výzkum vývoje obyvatel v několika časových úsecích, časové rozmezí od roku 1698 po rok 1986. V grafickém znázornění bylo rozmezí o něco delší: 1698-2006. V tomto okruhu jsem se snažila popsat i běžný život tehdejšího obyvatelstva. Věnovala jsem se průřezu lidského života od samotného narození až po smrt. Bylo velmi zajímavé srovnání tehdejšího prostého života s dnešním moderním světem.

V posledním větším okruhu, což také byla stěžejní kapitola celé mé práce, jsem se věnovala čtvrti Betlému jako celku. Ke zkoumání vývoje lokality mi pomohla mapa geodeta F.X. Preitsche¹⁸³ a mapa Stabilního katastru.¹⁸⁴ Během tohoto zkoumání bylo zajímavé pozorovat, jak se z původně dvou objektů stal prostor zastavěný na nejvyšší možnou míru. Z vydaných hlineckých periodik jsem sledovala zajímavé bouřlivé diskuze o záchraně čtvrti. Do novin psali jak odpůrci Betlému, tak i ti, kteří usilovali o záchranu (SLS Vysočina).

Musím zde zdůraznit fakt, že kdyby nebylo Souboru lidových Staveb Vysočina, a úsilí paní Ilony Vojancové, Betlém již dnes neexistuje a místo toho by zde stálo buď nákupní centrum či moderní bytová zástavba. Proto především jí patří velký obdiv.

Cílem mého snažení bylo připomenout důležitost této čtvrti. A i když téměř všechny objekty musely být asanovány, neztratily na atraktivnosti a významu. Staly se tak vyhledávanou kulturní památkou.

Práce vychází jak z literatury, tak i archivních pramenů.

---

¹⁸³ SOA Zámorsk. Hlinsko plán pozemků, F.Preitsch. č.mapy: 76.

¹⁸⁴ Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/> (2011-01-2).

XI. Seznam použitých pramenu a literatury

Literatura:

ADÁMEK, Karel Václav. *Lid na Hlinecku*. Praha : Šimáček, 1900.

ADÁMEK, Karel Václav. Spolky. In *Sborník okresu hlineckého*. Hlinsko : Nákladem výboru národopisné výstavy, 1897. 326 s.

ADÁMEK, Karel Václav. *Zprávy Musea okresu hlineckého*. Hlinsko : Museum okresu hlineckého, 1908. Obyvatelstvo Hlinska a okolí roku 1698. 67 s.

ADÁMEK, Karel Václav. *Paměti o školách v okresu hlineckém.*. Hlinsko : Nákladem zastupitelstva hlineckého, 1891. 190 s.

DVOŘÁČEK, P. *Skanzeny : České a Slovenské republiky*. Praha : Academia, 2010. str. 178. ISBN 9788020017604.

FLOREC, V; VAŘEKA, J. *Lidová architektura : Encyklopedie*. Praha : SNTL ; Bratislava : Alfa, 1983. 359 s.

HÁJEK, M, et al. *Pohled do historie města Hlinska*. 1. vyd. Hlinsko : Městské muzeum a galerie, 2004. 17 s.

HRNÍČKO, V. *Dřevěné lidové hračky z Hlinecka*. Chrudim : Okr. muzeum, 1979. 55 s.

KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : II. díl - H-Kole*. Praha : Libri, 1997. 938 s. ISBN 8085983141.

KŘIVANOVÁ, M, et al. *Hlinsko :srdce Českomoravské vrchoviny*. Hlinsko : 2009, 2009. 8-9 s. ISBN 9788025445938.

KŘIVANOVÁ, M, et al. *30 let Souboru lidových staveb Vysočina*. Hlinsko : Státní památkový ústav - Soubor lidových staveb Vysočina,, 2002. 173 s. ISBN 8090409709.

KŘIVANOVÁ, M; ŠTĚPÁN, L. *Lidové stavitelství východních Čech*. 1. vyd. Hradec Králové : Garamon, 2001. 120 s. ISBN 8086472043.

MLEZIVA, Š; KAREL, K. *Historický lexikon městysů a měst : vývoj postavení a funkce městských sídel v dějinách územněsprávního členění českých zemí od roku 1850 do současnosti*. Praha : Baset, 2006. 935 s. ISBN 8073400928.

ORLÍKOVÁ, J, et al. *Bohumír Komínek : 1944-1999*. Hlinsko : Betlehem, 2002. 89 s. ISBN 8023893572.

PROFOUS, A. *Místní jména v Čechách : Jejich vznik, původní význam a změny ; Díl I., A-H.*. Praha: Československé akademie věd, 1954. s. 637.

ŠKABRADA, J; VODĚRA, S. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha : Státní zemědělské nakladatelství, 1975. 253 s.

- ŠKABRADA, J. *Lidové stavby : architektura českého venkova*. Praha : Argo, 1999. 246 s. ISBN 8072030825.
- ŠMILAUER, V. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. 391 s.
- ŠRÁMEK, K. *Hlinsko v Čechách : Stručný nástin dějin města*. Hlinsko : Vlastivědné muzeum a galerie, 1968. 76 s.
- ŠTEPÁN, L. Svědectví nejstarších map Chrudimska a Hlinecka. In *Chrudimský vlastivědná sborník*. Chrudim : Okresní muzeum, 1997. 200 s.
- ŠTĚPÁN, L, et al. *Chrudimsko : utváření venkovských sídel*. Chrudim : 2001. 136 s. ISBN 80-902257-6-4.
- ŠTĚPÁN, L. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku : metodická tiskovina*. Pardubice : Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1987.
- ŠTĚPÁN, L; VAŘEKA, J. *Klíč od domova : Lidové stavby východních Čech*. Hradec Králové : Kruh, 1991. 357 s. ISBN 8070316608.
- ŠTĚPÁN, L; VOJANCOVÁ, I. *Vysočina : soubor lidových staveb a řemesel*. Pardubice : Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Východočeského kraje, 1985.
- TEPLÝ, J. *Osady statku hradu Rychmburk v deskovém vkladu z roku 1392. [část 2.]* Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. 6/2000. s. 127-152. Pardubice.
- TEPLÝ, J. *Také vesnici Hlínu, již se říká u kostela, ... a ohoz lesa blízko téže vesnice až k řece Rokytné a až k lesu Vrbatovu a Zdeslavovu. Lesní trati a opevněná sídla na okraji zeměpanského hvozdu*. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. 9/2003. s. 5-30. Pardubice
- VAŠKOVÁ, J, et al. *Hlinsko ve starých fotografiích*. Hlinsko : Město Hlinsko, 2007. bez str.
- VOJANCOVÁ, I. *Kouzelný čas her*. Hlinsko : SLS Vysočina, 2008. 32 s. ISBN 9788090409729.
- VOJANCOVÁ, I. Betlém. *Hlinecko: Sborník příspěvků*; Hlinsko, 1993; s. 8–10.
- VOJANCOVÁ, I. *Soubor lidových staveb Vysočina*. Pardubice : Gloriet, 2004. bez str. ISBN 8086644588.
- VOJANCOVÁ, I. *Svatba na Betlémě*. In *Hlinecko : Sborník příspěvků č 2*. Hlinsko : 1994. s. 10.
- VOJANCOVÁ, I. Památková rezervace Betlém Hlinsko : Domek čp. 158. In *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Pardubicích za rok 2007*. Pardubice, 2008. s. 17-18.

VOJANCOVÁ, I; KŘIVANOVÁ, M. *Betlém Hlinsko : městská čtvrť*. Hlinsko : Soubor lidových staveb Vysočina, 1993. 13 s.

VOJANCOVÁ, I. *Prezentace jevů lidové kultury v muzeích v přírodě : možnosti a realita*. In *25 let souboru lidových staveb Vysočina : sborník příspěvků z konference konané v Hlinsku ve dnech 27.-29. května 1997* . Hlinsko : Památkový ústav v Pardubicích, 1998. s. bez str.

Reportér OF Hlinsko : Svoboda-demokracie-humanismus.

Budovatel : Orgán Chrudimského OV KSČ a ONV

Kontakt : časopis pracujících S.P. Elektro-Praga

Hlinsko - Betlém: architektonické a památkové hodnocení souboru lidové architektury, investor ONV Chrudim, zpracovatel SURPMO (J. Škabrada, Z. Rachnevová), 1985

Vyhlášení památkového ochranného pásma Betlém – Hlinsko, vydal okresní úřad Chrudim, 1994

Městský úřad Hlinsko. *Stavební úpravy objektu a povolení. Hlinsko.*

Archivní prameny:

Prameny nevydané:

SokA Chrudim: Archív města Hlinsko 1443-1945. inv.č. 462

SokA Chrudim: Městský Národní výbor 1945-1990. inv. č. 456

SOA Zámorsk: VS Rychmbur I-II.

SOA Zámorsk: VS Rychmburk, mapy a plány.

NPU Pardubice: fond Betlém a korespondence.

Prameny vydané:

Tereziánský katastr český, Sv. 1, Rustikál: Kraje A – CH. 1. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1964.

Tereziánský katastr český, Sv. 3., Dominikál. vydání. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra,
1970.

DOSKOČIL, K. *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654 : Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule..* Praha : Státní pedagogické nakl, 1953. 288 s.

Jiné zdroje:

Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

Adámkovy folklorní slavnosti [online]. 2009 [cit. 2011-02-12]. Folklorní sdružení České republiky. Dostupné z WWW: <<http://www.folklornisdruzeni.cz/>>.

XII. Seznam příloh

- Obrázek č. 1 - Mapa F.X. Preitsche – Hlinsko 1731
- Obrázek č. 2 - Mapa stabilního katastru 1839 - Hlinsko
- Obrázek č. 3 - Památková rezervace Betlém – současný stav
- Obrázek č. 4 - Památková rezervace Betlém – čísla parcel

KATALOG - objektu SLS Vysočina

- Obrázek č. 5 - Domek čp. 62
- Obrázek č. 6 - Domek čp. 134
- Obrázek č. 7 - Domek čp. 158
- Obrázek č. 8 - Domek čp. 159
- Obrázek č. 9 - Domek čp. 161
- Obrázek č. 10 - Domek čp. 162
- Obrázek č. 11 - Domek čp. 178
- Obrázek č. 12 - Domek čp. 180
- Obrázek č. 13 - Domek čp. 182
- Obrázek č. 14 - Domek čp. 318
- Obrázek č. 15 - Domek čp. 361
- Obrázek č. 16 - Domek čp. 362
- Obrázek č. 17 - Domek čp. 466
- Obrázek č. 18 - Domek čp. 350

KATALOG – Soukromě objekty v pam. rezervaci

- Obrázek č. 19 - Domek čp. 59
- Obrázek č. 20 - Domek čp. 61
- Obrázek č. 21 - Domek čp. 63
- Obrázek č. 22 - Domek čp. 157
- Obrázek č. 23 - Domek čp. 167
- Obrázek č. 24 - Domek čp. 168
- Obrázek č. 25 - Domek čp. 176
- Obrázek č. 26 - Domek čp. 400
- Obrázek č. 27 - Domek čp. 416
- Obrázek č. 28 - Domek čp. 436
- Obrázek č. 29 – Kupecká krám
- Obrázek č. 30 – Penzion čp.1612

Nápisy na záklopových prknech

- Obrázek č. 31 – Nápis na domku č.p. 134
- Obrázek č. 32 – Nápis na domku č.p. 162
- Obrázek č. 33 – Nápis na domku č.p. 362
- Obrázek č. 34 – Nápis na domku Kupeckého krámu

Tabulka č. 1 – Tereziánský katastr – donikal z roku 1970

- Tabulka č. 2 - Počet domu v Hlinsku
- Tabulka č. 3 – Privilegia Hlinska
- Tabulka č. 4 – Tereziánský katastr – rustikál z roku 1964
- Obrázek č. 35 – Růst panství rychmburského

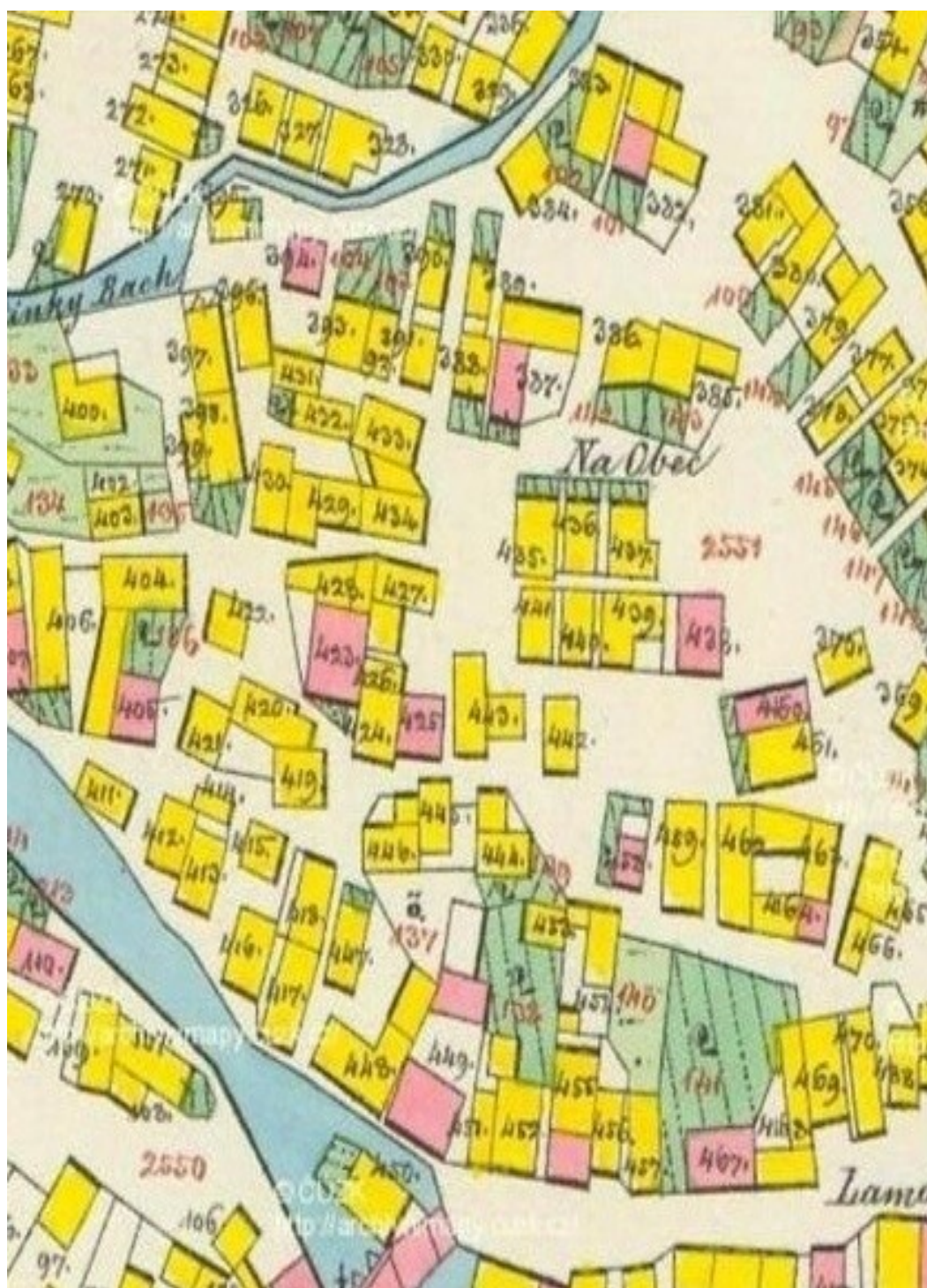
Přílohy

Obrázek č. 1 - Mapa F.X. Preitsche – Hlinsko 1731¹⁸⁵

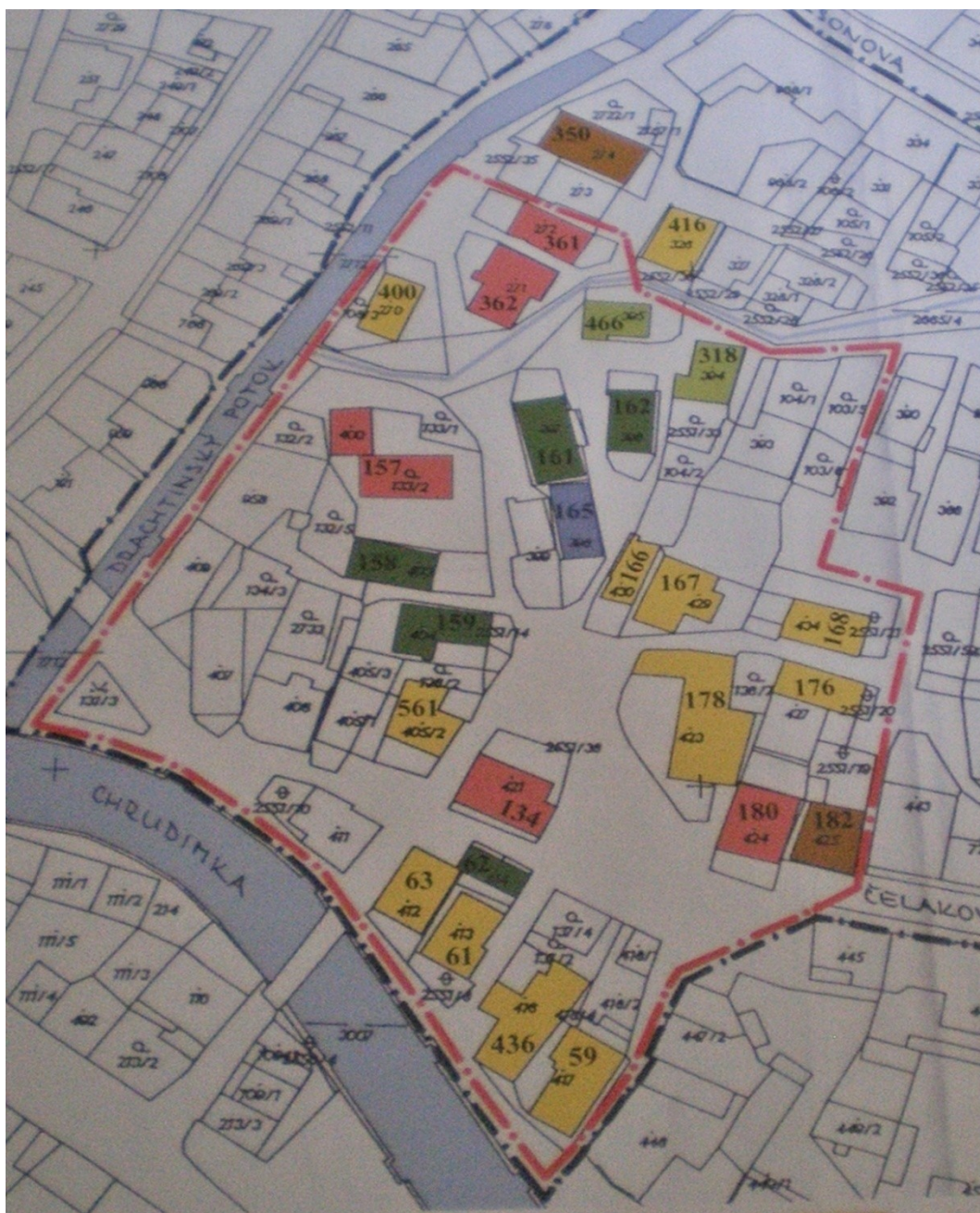
¹⁸⁵ SOA Zámorsk. Hlinsko plán pozemků, F.Preitsch. č.mapy: 76

Obrázek č. 2 - Mapa stabilního katastru 1839 - Hlinsko¹⁸⁶

¹⁸⁶ Stabilní katastr -Hlinsko, 1839. Archivní mapy. <http://archivnimapy.cuzk.cz/> (2011-01-2).

Obrázek č. 3 – Památková rezervace Betlém – současný stav¹⁸⁷

- .-.- Hranice rezervace
- .-.- Hranice ochranného pásma
- ▶ Zpřístupněné expozice SLS Vysočina
- ▶ Základní umělecká škola
- ▶ Služby, prodejny
- ▶ Provozní objekty
- ▶ Soukromé objekty

¹⁸⁷ Vyhlášení památkového ochranného pásma Betlém – Hlinsko, vydal okresní úřad Chrudim, 1994

Obrázek č. 4 – Památková rezervace Betlém – čísla parcel.¹⁸⁸

Objekty SLS Vysočina

¹⁸⁸ Objekt č.p.166 již neexistuje.

KATALOG – objektu SLS Vysočina

Obrázek č.5 – Domek čp. 62

Obrázek č. 6 – Domek čp. 134

objekt před rekonstrukcí.

Obrázek č.7 – Domek čp. 158

Obrázek č. 8 – Domek čp. 159

Obrázek č. 9 – Domek čp. 161

Obrázek č. 10 – Domek čp. 162

Objekt před rekonstrukcí

Obrázek č. 11 – Domek čp. 178

Obrázek č. 12 – Domek čp. 180

Obrázek č. 13 – Domek čp. 182

Obrázek. č. 14 - Domek čp. 318

Obrázek č. 15 - Domek čp. 361

Obrázek. č. 16 - Domek čp. 362

Objekt před rekonstrukcí

Obrázek. č. 17- Domek čp. 466

Obrázek. č. 18 - Domek čp. 350

KATALOG – Soukromě objekty v pam. rezervaci

Obrázek. č.19 - Domek čp. 59

Obrázek. č. 20 - Domek čp. 61

Obrázek. č. 21 - Domek čp. 63

Obrázek. č. 22 - Domek čp. 157

Obrázek. č. 23 - Domek čp. 167

Obrázek. č.24 - Domek čp. 168

Obrázek. č. 25 - Domek čp. 176

Obrázek. č. 26 - Domek čp. 400

Obrázek. č. 27 - Domek čp. 416

Obrázek. č. 28 - Domek čp. 436

Obrázek č.29 – Kupecká krám

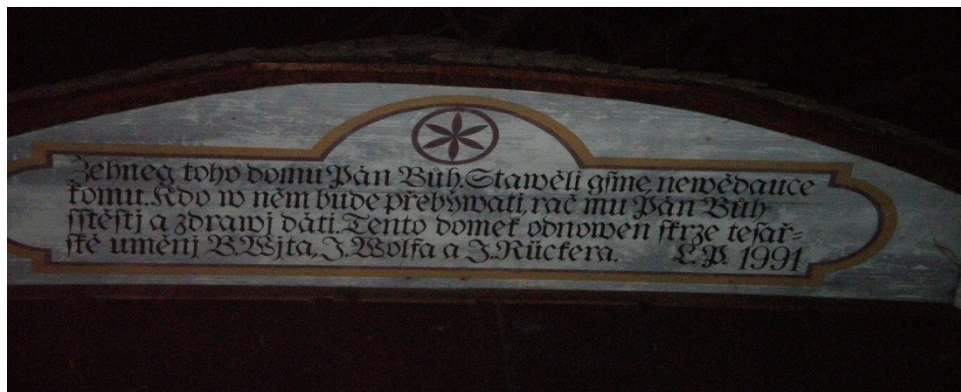

Obrázek č. 30 – Penzion čp.1612

Nápisy na zákloповých prknech

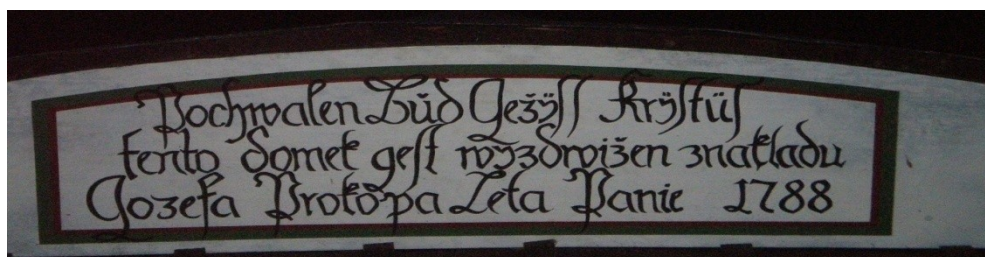
Obrázek č. 31 – Nápis na domku č.p. 134

Obrázek č. 32 – Nápis na domku č.p. 162

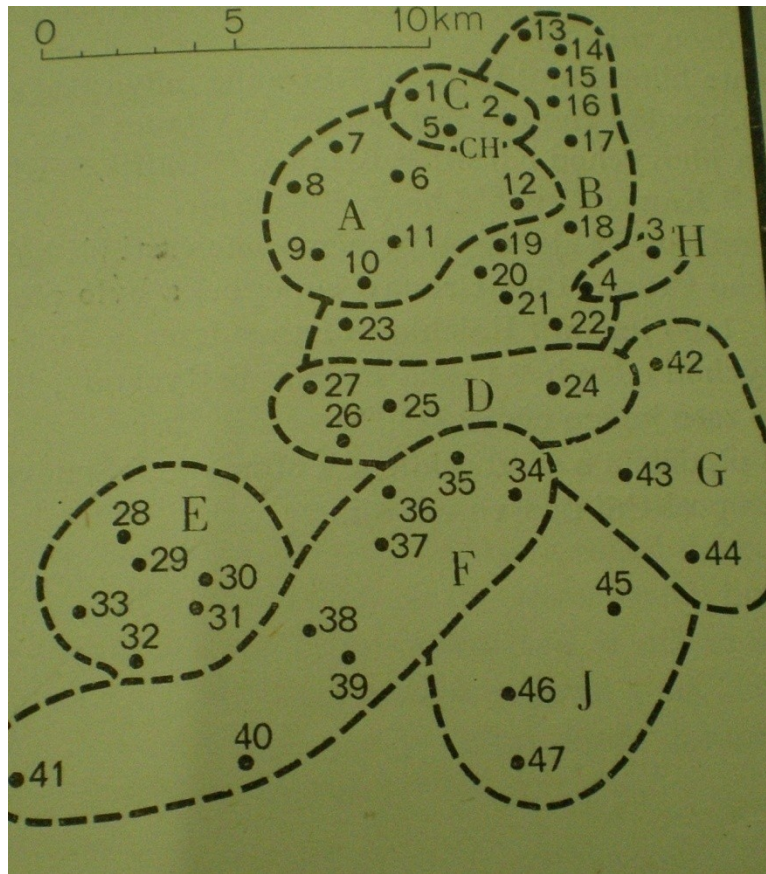
Obrázek č. 33 – Nápis na domku č.p. 362

Obrázek č. 34 – Nápis na domku Kupeckého krámu

Obrázek č. 35 – Růst panství rychmburského
(A-J skupiny osad v popise z r. 1392)¹⁸⁹

- Území A – Skuteč, Skutíčko, Leštinka, Malinné
 B – Janovice, Rvanice, Kamenice
 C – Štěpánov, Lhota u Skutče
 D – Pokřikov, Vojtěchov, Raná
E – Rychta hlinecká (Hlinsko, Blatno, Stranná, Hamry, Studnice, Vitánov)
 F – Krouna, Oldříš, Kladno, Dědová, Jeníkov, Kameničky, Lhota
 G – Česká Rybná, Rychnov, Pustá Kamenice
 H – Perálec, Kutřín
 CH – Zbožnov
 J – Svratka

¹⁸⁹ŠMILAUER, V. *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. 182-184 s.

Tabulka č. 1 - Počet domu v Hlinsku¹⁹⁰

Rok	Počet domů
1654	76
1757	106
1843	536
1880	553
1890	489
1900	542
1921	661
1930	981
1991	1202

Tabulka č. 2 – Privilegia Hlinska¹⁹¹

Rok	Privilegium
1350	Beneš z Vatebberka vysadil rychtu
1353	Beneš z Vatenberka dal rychtu v Hlinsku svému služebníkovvi Mikulášovi.
1443	Jan Pardus z Vratkova potvrdil Hlineckým družbu a užívání panského pole,
1511	Jindřich z Vlasštejna povolil vést vodu z řeky do obecního rybníka.
1568	Maxmilián II. povolil dva výroční trhy
1656	Bohuslav Ferdinand Bérka z Dubé dal městu vinný šenk.
1707	Hejtman odebral městu městskou knihu a výsady
1762	Marie Terezie udělila trh na přízi, plátno len a vlnu
1786	Josef II. udělil 4 výroční trhy a 5 trhů na dobytek.
1821	Ustaven regulovaný magistrát

¹⁹⁰ KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku : II. díl - H-Kole*. Praha : Libri, 1997. 74 s. ISBN 8085983141.

¹⁹¹ Tamtéž.

Tabulka č. 3 – Tereziánský katastr – rustikál z roku 1964¹⁹²

Rychmburské panství

	pole	lada	pastviny	louky	lesy	domy	Hospodáři
Hlinsko	1085,1	262	132	171	11	30	76

Z uvedených výměř bylo 30 str. pastvin a 4,1 lesa obecní.

Tabulka č. 4 – Tereziánský katastr – donikal z roku 1970¹⁹³

	pole	lada	pastviny	louky
Hlinsko	11,3	22	150	1 $\frac{1}{3}$

¹⁹² Tereziánský katastr český, Sv. 1., Rustikál: Kraje A-CH. 1. vydání Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1964.

¹⁹³ Tereziánský katastr český, Sv. 3., Dominikál. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1970.

XIII. Resumé

This paper is mainly focused on historical research of locality “Bethlehem” from 18th century. First chapter briefly describes the history of city Hlinsko and two main time stamps. The first authenticated mention dates from 1349 and relates to the definition of boundaries Litomyšl diocese. This part involves the history of education, describes the development of industry from domestic craft to factory production. The last part of introducing section is the nowadays shape of the city.

Another part of this paper is devoted to demographics of the population in this area. This phenomenon is observed in different time periods from 1968 until 2006. To this part is jointed the crosscut of the humans life. It is possible to say from birth to death. The main purpose of this thesis is the development site and its various objects, whether the Soubor lidových staveb Vysočina or objects of private property. The history of this location is associated with its dramatic development, accompanied by long discussions about saving central part or demolish and replace by modern development. The main merit of saving the Bethlehem is attribute to Soubor lidových staveb Vysočina. Mainly they deserve thanks. The last section is the summary of present form and the importance of it. The main contribution of this thesis is to analyze and clarify the development site and a description of the then people's lives.